

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Bc. Lenka Tauchmanová

Učitelství odborných předmětů pro zdravotnické školy

CESTA ODNIKUD NIKAM

Vnímání životní smysluplnosti lidí bez přístřeší

Olomouc 2016

vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Plevová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla všechny použité literární a odborné zdroje.

V Olomouci dne.....

Bc. Lenka Tauchmanová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce doc. PhDr. Ireně Plevové, Ph.D. za poskytnutí cenných rad a odborných dodatků. Dále poděkování patří všem zúčastněným klientům střediska Naděje, bez nichž by tato práce nevznikla a v neposlední řadě mé rodině za podporu a trpělivost při psaní diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	9
1.1 BEZDOMOVSTVÍ, BEZDOMOVECTVÍ.....	9
1.2 BEZDOMOVEC	11
2 TYPOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ	14
3 PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ	16
4 BEZDOMOVSTVÍ U NÁS	19
4.1 VYMEZENÍ JEVU BEZDOMOVSTVÍ U NÁS.....	19
4.2 DOPADY BEZDOMOVECTVÍ NA JEDINCE.....	20
4.3 BEZDOMOVSTVÍ JAKO ZPŮSOB ŽIVOTA.....	24
4.4 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECKÉ POPULACE.....	28
4.5 ŽIVOT NA ULICI	31
4.6 POHLED DO BUDOUCNOSTI.....	34
5 KVALITA A SMYSLUPLNOST LIDSKÉHO ŽIVOTA	35
5.1 LIDSKÉ POTŘEBY	37
5.2 LIDSKÉ HODNOTY	38
5.3 TEORIE SMYSLU ŽIVOTA PODLE V. E. FRANKLA	39
5.3.1 Franklova logoterapie a existenciální analýza	41
5.4 ALFRIED LÄNGLE A ELISABETH LUKASOVÁ	43
5.5 HLEDÁNÍ SMYSLU ŽIVOTA Z POHLEDU BEZDOMOVCE	46
II. EMPIRICKÁ ČÁST	48
1 METODOLOGIE	48
1.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	48
1.2 METODA VÝZKUMU A TECHNIKA SBĚRU DAT	49
1.3 VÝZKUMNÉ PROSTŘEDÍ A VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	50
1.4 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	51
2 VÝSLEDKY „PŘEDVÝZKUMU“ A JEJICH ANALÝZA	53
2.1 VYHODNOCENÍ LOGO-TESTU E. LUKASOVÉ	53
2.2 VYHODNOCENÍ EXISTENCIÁLNÍ ŠKÁLY	54
3 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA	56
3.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	56

3.2	ŽIVOT NA ULICI	58
3.3	AKTUÁLNÍ HODNOTOVÉ HIERARCHIE	67
3.4	POHLED NA SOUČASNÝ ŽIVOT, PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI.....	70
4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DISKUSE.....	77
4.1	PŘEDVÝZKUM.....	77
4.2	ŽIVOT NA ULICI	78
4.3	AKTUÁLNÍ HODNOTOVÉ HIERARCHIE	81
4.4	POHLED NA SOUČASNÝ ŽIVOT, PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI.....	82
	SEZNAM LITERÁRNÍCH A ODBORNÝCH ZDROJŮ	85
	KNIHY	85
	INTERNETOVÉ ZDROJE	86
	TABULKY:	89
	GRAFY:	89
	SEZNAM PŘÍLOH.....	91
	Příloha č. 1- Osnova rozhovoru	91
	Příloha č. 2- Logo-test pro ženy	91
	Příloha č. 3 – ESK- Existenciální škála	91
	Příloha č. 4 - CD	91
	ANOTACE.....	102

ÚVOD

Potkáváme je téměř každý den. Většinou jsou neupravení, velmi často zapáchají. Obtěžkáni igelitkami postávají v blízkosti supermarketů či nádraží a žebrají. Od ostatních se odlišují hned na první pohled. Vypadají spíše jako bytosti z jiného světa, přesto to jsou lidé jako my. Jak říká Ilja Hradecký, zakladatel střediska Naděje, jsou to lidé, kteří dennodenně prožívají situace, které si leckdo nedokáže ani představit. Skutečnosti, které jsou spíše zlým snem než realitou. Jsou to „*lidé postižení snad tím nejhorším, co se člověku může stát - vyloučením ze společnosti*“ (Hradecký, 2013, online). Tito jedinci jsou součástí veřejného prostoru, jedná se o tzv. zjevné bezdomovce. I když tvoří jen malou podskupinu bezdomovců, jsou podskupinou velmi nápadnou, a proto podskupinou laickou veřejností nejintenzivněji vnímanou. Bezdomovectví se však týká mnohem širšího okruhu populace. Za bezdomovce se nepovažují pouze lidé, kteří jsou viditelní přímo na ulicích, ale i ti „skrytí“, potulující se z ubytovny na ubytovnu, z bytu do bytu, s občasným nocováním v kanále či pod mostem. Na těch nejsou prvky bezdomovství ještě tak patrné, ještě ve svém propadu nedostali tak hluboko.

Bezdomovství je výrazným fenoménem, kterému není v naší společnosti věnována patřičná pozornost. Není to jev izolovaný, ale spleť problémů, která ovlivňuje celou společnost, zasahuje do všech oblastí života jedince. Zaměstnává celou řadu sociálních pracovníků, politiků, vzbuzuje rozporuplné pocity v laické veřejnosti. „*V dnešní době vystupuje problém bezdomovectví stále více na povrch. Po počátečním opovržení a bezradnosti, co si s touto populací počít, si společnost na přítomnost bezdomovců zvyká. Veřejnost je hodnotí spíše podle jejich zanedbaného zevnějšku a odlišného chování, vidí je jako ohrožující faktor, zdroj možných nemocí, drobné kriminality či případného útoku. Někteří je litují, jiní jimi opovrhují, ale většina lidí je přehlíží*“ (Tauchmanová, 2014, s. 8-9).

Současná realita ukazuje, že fenomén bezdomovství se potencionálně netýká jen určité sociální skupiny občanů, ale do určité míry se týká každého z nás. **Na ulici může skončit opravdu každý.** I profesionál s akademickým titulem a dobře se vyvíjející kariérou. Tvzení „může se to stát každému“, proto není jen bezobsažné klišé. Příběhy mnohých bezdomovců dokládají, jak snadná je cesta na samý okraj společnosti. Jak

uvádí i Průdková s Novotným: „*Někteří se ocitli na ulici doslova ze dne na den a nikdy předtím je ani nenapadlo, že by se jim to mohlo stát, tak jako mnozí z nás si možná říkali, že tak daleko by to nikdy nenechali dojít. Život se jim však vymkl z rukou, a oni zůstali sami. Sami se svým smutným životním příběhem, se svým zklamáním, strachem, zlostí, zoufalstvím....*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 11).

„Ulice je hodně zvláštní místo k bydlení. Zdá se, že koho ulice pohltí, více nepustí“ (Marek, 2012, s. 10). Podle tvrzení manželů Hradeckých „*ulice vítá každého stejně, její chladná náruč je lhostejná a bez citu....čtrnáct dnů a nocí strávených na ulici či nádraží poznamenají lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí své stigma deprivace a hostility*“ (Hradečtí, 1996, s. 32).

Náš život - myslím lidí, kteří mají kde bydlet a mají práci – je plný očekávání, plánů a pohledů do budoucnosti. Budoucnost je nezbytnou částí našeho života. Každý před sebou máme nějaké horizonty, každý k nim určitým způsobem směřujeme. A bezdomovec? Pro bezdomovce všechny zamýšlené horizonty ztrácejí smysl. Jestliže každý člen většinové společnosti ví, co bude dělat zítra, za týden či během několika příštích měsíců, „*bezdomovec tuší perspektivu svých příštích hodin, možná dnů...lidé, kteří sedí na lavičce opilí, špinaví a pokálení, mají svou budoucnost naplánovanou maximálně na několik příštích minut*“ – takto vidí bezdomovcův budoucí život Marek. Budoucnost je pro bezdomovce nejistá, vzdálená, mnozí se jí odmítají zabývat vůbec. Marek dokonce tvrdí: „*budoucnost se jim zhroutila jako domeček z karet*“ (Marek, 2012, s. 9-10).

Jak se tedy žije těm, co přišli o střechu nad hlavou, jejichž domovem je právě zmiňovaná ulice? Nelehký bezdomovcův život byl pro mne námětem již pro bakalářskou práci, ve které jsem zachytila bezdomovce- pacienta očima všeobecných sester. V diplomové práci bych se na bezdomovský život ráda podívala očima samotných bezdomovců. Získat odpovědi na otázku „Jak bezdomovci vnímají smysluplnost svého života“, je pro mne výzvou.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část je z velké části věnována fenoménu bezdomovství, tvoří ji celkem pět kapitol. První čtyři kapitoly popisují nelehký život na ulici, vymezují pojmy bezdomovectví, bezdomovec, popisují formy a příčiny bezdomovství, charakterizují bezdomovskou populaci obecně a upozorňují na dopad sociálního vyloučení na jedince bez střechy nad hlavou. V páté kapitole jsou zpracovány teoretické poznatky k problematice kvality a

smysluplnosti lidského života. Tato kapitola předkládá několik pohledů na kvalitu života, popisuje lidské hodnoty a potřeby, stěžejně se zabývá teorií smyslu podle V. Frankla, A. Längleho a E. Lukasové. Těžištěm diplomové práce je kvantitativní výzkumné šetření provedené s klienty střediska Naděje v Mladé Boleslavi. Hlavním výzkumným cílem je zjistit, jak vnímají smysl života lidé, jejichž domovem je ulice. Tvůrčí část je zaměřena na ověřování třech základních cílů, jsou v ní uvedeny výsledky výzkumu. Výsledky jsou pro lepší přehlednost prezentovány nejen slovně, ale i v tabulkách a grafech.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 BEZDOMOVSTVÍ, BEZDOMOVECTVÍ

U označení tohoto fenoménu narážíme na určitou terminologickou nejednotnost. V odborné literatuře se setkáváme s pojmem **bezdomovství** i **bezdomovectví**. Štěchová podle názoru odborníků z Ústavu pro jazyk český uvádí, že „v praxi se již poměrně jednoznačně ustálilo podstatné jméno *bezdomovectví*, které je utvořeno ústrojně odvozením od označení *bezdomovec*“ (Štěchová, 2008, s. 4). Protože i slovo **bezdomovství** není utvořeno chybně, rozhodla jsem se ve své práci používat oba dva termíny ve shodném významu.

Bezdomovství není vymezeno ani jednou jedinou správnou definicí, přestože definic v odborných publikacích nalezneme mnoho. Žádná totiž tento závažný problém nevystihuje v celém jeho rozsahu.

Manželé Hradečtí, kteří se v České republice fenoménu **bezdomovectví** věnují již dlouhá léta, uvádějí: „*Každá definice bezdomovství bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný*“ (Hradečtí, 1996, s. 36).

Definici Evropské federace FEANTSA, uvádí ve své publikaci Štěchová: „*Bezdomovectví je absence vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.*“. FEANTSA nověji tuto definici ještě upřesňuje: za prvé je to „*pojmenování populační skupiny zahrnující jak zjevné (**rooflessness**), tak i osoby, jejichž bydlení je neadekvátní vůči minimálním standardům v dané kulturní oblasti (**houselessness**)*“ (Štěchová, 2008, s. 21).

Jak z výše uvedené definice jednoznačně vyplývá, základní charakteristikou bezdomovství je nemožnost uspokojovat adekvátním způsobem potřebu bydlení. Barták dále konstatuje: *„Bezdomovství ovšem není problémem pouze nedostatku vhodného bydlení, je výrazem psychosociálního selhání jedince“* (Barták, 2004, s. 5-6).

Průdková s Novotným (2008) též připomínají, že bezdomovství není jen určitým způsobem života - charakterizovaný absencí bydlení, ale i procesem spojeným s odsunutím jedince na okraj společnosti - se sociálním vyloučením.

Toto vyloučení, jak uvádí Vágnerová, Csémy, Marek (2013) se projeví ve všech oblastech života, a to ztrátou profesní pozice a tím i ztrátou ekonomické soběstačnosti, vyloučením z rodinného společenství, narušením vztahů s blízkými, změněným stylem života: nárůstem závislosti na charitativních organizacích, žebráním, prohledáváním odpadků, kriminální aktivitou. Vágnerová, Csémy, Marek (2013) ve své knize považují bezdomovectví (jako většina odborníků, zabývající se touto problematikou) za komplexní fenomén, který je spojen s mnoha dílčími problémy. Chronické bezdomovectví chápou jako syndrom komplexního selhání, kdy jedinec není schopen akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky.

Matoušek stručně a velmi výstižně označuje bezdomovství jako *„situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova“* (Matoušek, 2005, s. 316).

Definice Štěchové, Luptákové, Kopoldové vychází z předpokladu, že *„bezdomovectví je kriminogenním podhoubím, ve kterém je snadnější a pravděpodobnější stát se obětí nebo pachatelem trestné činnosti. Bezdomovectví je subkulturou, kam přicházejí jedinci se svéráznými osobnostními a sociálními charakteristikami, kam se vracejí jedinci z vězení a kde se proto kriminální infekce šíří snadněji a rychleji než v běžném sociálním prostředí“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 6).

Profesor Mareš nabídl následující definici: *„bezdomovství je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou, je součástí širšího procesu marginalizace založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace“* (Mareš, 1999, s. 58). Marginalizací „rozumíme

odsouvání na okraj společnosti, vyloučení z účasti na životě společnosti, ztrátu místa ve společnosti doprovázenou psychickým strádáním“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 12).

Z psychosociálního hlediska pohlíží na bezdomovství Vágnerová. Píše, že je *„komplexní kategorií, nejde zde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života.“* Popisuje jedince, jejichž osobnost je zásadním způsobem změněna a oni *„nejsou schopni plnit mnohé společenské požadavky, někdy nejde o volbu, ale spíše o sociální pád, který nedokážou ovlivnit.“* Z jejího pohledu je tedy bezdomovectví *„výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže“ (Vágnerová, 2004, s. 748).*

Uvedené definice ukazují, že u jedinců žijících na ulici **dochází k vyloučení jak z fyzické, tak i ze sociální a právní domény.** Jejich sociální nepřizpůsobivost je vylučuje z domény sociální (osoba je izolována), chudoba bezdomovců vylučuje úplnou právní ochranu (osoba ztrácí svá práva), ztráta přístřeší je ztrátou fyzického zázemí (osoba spí na ulici), poukazuje Hradecký (2007).

1.2 BEZDOMOVEC

Jak definovat bezdomovce, *„jak vlastně nazvat ty vyřazené nepřijatelně vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, posílaný z jednoho koutu nádraží do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitární organizace do jiné“* zamýšlejí se ve své knize manželé Hradečtí (Hradečtí, 1996, s. 27).

Výraz bezdomovec se stal v současné době synonymem obtěžujícího, špinavého, zanedbaného, zapáchajícího člověka. Příčinou je skutečnost, že tito bezdomovci přestože tvoří jen menšinu skupiny bezdomovců- jsou nejnápadnější a hned na první pohled snadno rozpoznatelní. A jak uvádí Průdková s Novotným: *„Z této nesrovnalosti plyne řada nedorozumění, ale i odpor veřejnosti vůči osobám bez domova“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 10).*

Pojem prošel v historii významnou proměnou. „*Původně se jak v jazyce českém, tak v ekvivalentním pojmu německém (Heimatlose) a podobně francouzském (sans-patrie) či anglickém (homeless) jednalo o označení osob bez státního občanství nebo domovského práva. V tomto významu rovněž pojmu bezdomovec rozumí český právní řád*“, uvádí Schwartzová (in Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005, s. 317).

Odborná literatura používá sousloví „osoba bez domova“ nebo „osoba bez přístřeší.“ Označení bezdomovec je podle některých autorů „*zatížen hluboce zakořeněnými stereotypy, a proto může mít pejorativní význam. Na druhé straně je stručný a výstižný. Sam o sobě je neutrální: Bezdomovec je ten, kdo je bez domova*“ Schwartzová (in Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005, s. 315).

V právní terminologii je používán pojem „osoba bez přístřeší“ případně „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“, **v sociální oblasti** jsou bezdomovci zařazováni do kategorie „*občanů společensky nepřízřusobivých*“ (Štěchová, 2008, s. 21).

Samotní bezdomovci považují označení bezdomovec za hanlivé (Hradecký, Barták, Cvrček, 2007). Jedinci přežívající na ulici dlouho odmítají nazývat se bezdomovci, vnímají tento pojem jako stigmatizující. Bezdomovec je podle těchto představ „*člověk žijící mimo společnost, jemuž tento stav vyhovuje*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 16).

Podle Průdkové a Novotného je bezdomovec „*člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či v neadekvátních anebo nejistých bytových podmínkách*“. Bezdomovec je „*především člověk bez domova*.“ Domov neznamena jen mít střechu nad hlavou, „*mít domov znamená vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi...domov znamená také soukromí*... (Průdková, Novotný, 2008, s. 10).

Vágnerová (2004, s. 748) uvádí definici bezdomovce následovně: bezdomovec „*může být osobou bez trvalého bydliště nebo je osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Tento člověk obvykle nemá ani zaměstnání a rodinu, resp. jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji*.“

Označení bezdomovec se v současné společnosti vžilo nejvíce, je běžně užíváno nejen laickou veřejností, ale i odborníky. Ve své práci budu nejčastěji používat tento všeobecně nejznámější výraz.

2 TYPOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ

V dnešní době existují tři základní formy bezdomovství. Průdková s Novotným (2008, s. 13-14), stejně tak i manželé Hradečtí (1996, s. 36-42) klasifikují bezdomovství z hlediska viditelnosti jevu na **zjevné, skryté a potenciální**. A jedince charakterizují následovně:

- **Zjevní bezdomovci** - jsou to ti nejviditelnější, které většinou rozeznáme na první pohled. Patří sem osoby, které žijí na ulicích, přespávají v parcích a na nádražích větších měst, většina z nich vyhledává sociální pomoc. Žebrají, přehrabují se v kontejnerech, jsou zanedbaného zevnějšku, zapáchají. Často jsou obtěžkáni zavazadly, ve kterých mívají veškerý svůj majetek. *„Okázale žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků.“*
- **Skrytí bezdomovci** - osoby, u kterých na první pohled nepoznáme, že žijí jako bezdomovci. Skrývají svůj styl života, čistě se oblékají, dbají na svůj vzhled. Nevyhledávají veřejné služby, nejsou nikde evidováni. Jejich počty proto nejsou známy, lze se však domnívat, že tvoří početnou skupinu. Od zjevných bezdomovců se většinou distancují. Služeb nocleháren a azylových domů využívají jen v chladnějších měsících. Potulují se, často mění místa svého pobytu. Přespávají ve sklepích, vracích aut, kanálech, občas přespávají u známých.
- **Potenciální bezdomovci** – jsou to osoby, kterým hrozí reálné riziko ztráty bydlení, žijí ve velmi nejistých a obtížných podmínkách. Řadíme sem i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, v současné době i migranty, přistěhovalce a azylanty. Často to jsou lidé rozvedení, drogově závislí, alkoholici či patologičtí hráči.

Průdková s Novotným (2008, s. 15) upozorňují: *„Tito všichni jsou bezdomovci, ale nesmíme zapomínat na to, že mezi lidmi žijícími v nevyhovujících bytových podmínkách a lidmi na ulici je propastný rozdíl. Bydlet špatně je jedna věc a nemít kde bydlet je věc druhá.“*

Vyhovující podmínkám České republiky je typologie ETHOS. Autoři české verze vycházejí z kritérií stanovených Evropskou unií a rozlišují čtyři hlavní kategorie. Bezdomovci jsou lidé:

- BEZ STŘECHY (přežívající venku, případně v noclehárnách)
- BEZ BYTU (žijící v ubytovnách pro bezdomovce, osoby bez možnosti bydlení v sociálním zařízení, osoby před propuštěním z věznice)
- V NEJISTÉM BYDLENÍ (bydlící v provizoriu, dočasně, u příbuzných, v bytě bez právního nároku)
- V NEVYHOVUJÍCÍM BYDLENÍ (žijící v prostorách nestandardních, nevhodných, neobyvatelných - v boudách, chatrčích, maringotkách, v přelidněných bytech)

V uvedených kategoriích jsou podle Štěchové zařazeni jak bezdomovci, tak lidé bezdomovstvím ohrožení. *„Na základě této typologie je možno jednak vytvářet pracovní definice a především individuálně přistupovat k jednotlivcům při práci s nimi“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 23).

3 PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ

Pohled na osobu bezdomovce provokuje, přivádí nás k zamyšlení: co ho na ulici přivedlo? Cesty k bezdomovectví jsou rozmanité. Obvykle nejde o náhlou změnu vyvolanou jediným stimulem. Jde spíše o důsledek dlouhodobé kumulace negativních vlivů. Proces propadu až do bezdomovectví je spojen s nakupením problémů, které tito jedinci nedokáží nebo nechtějí řešit. Obecně lze konstatovat, že u mladých lidí bývá příčinou bezdomovectví zejména ztráta rodinného zázemí nebo rozpad rodiny, v pozdějším věku je to ztráta zaměstnání, zadlužení, rozvod, zdravotní postižení či závislost na návykových látkách.

Faktory, které dovedou jedince až k bezdomovectví, jsou v odborné literatuře velmi často zkoumaným tématem. „*Důvod je pochopitelný*“, píše Štěchová, „*jejich znalost je předpokladem adekvátní prevence*“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 34). Na tuto skutečnost upozorňuje i Průdková s Novotným: „*Znalost příčin bezdomovectví je základním předpokladem všech snah o řešení tohoto problému, protože samotné odstraňování následků bezdomovectví je značně neefektivní....ne vždy lze spolehlivě rozlišit, co je příčinou a co následkem bezdomovectví. Alkoholismus může člověka dostat na ulici, někteří bezdomovci však začali pít až v době, kdy se stali lidmi bez domova. A místo alkoholismu můžeme dosadit nezaměstnanost, kriminalitu, zadluženost, zdravotní problémy*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 15).

Pro vznik bezdomovectví jsou rozhodující faktory objektivní a faktory subjektivní. Marek velmi jasně uvádí, že: „*objektivní příčiny bývají přisuzovány k systémové chybě a bezdomovec je její obětí, subjektivní příčina bezdomovství poukazuje na nepříznivé vlastnosti jedince. Zatímco systémové příčiny může odstranit stát, subjektivní příčiny musí změnit sám klient*“ (2012, s. 17).

Též Hradečtí (1996, s. 33) dělí faktory na objektivní, které jsou „*ovlivněny sociální politikou státu*“, a na subjektivní, které jsou „*ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem, apod.*“ Subjektivní faktory, dle manželů Hradeckých (1996, s. 34-35) lze uspořádat do čtyř kategorií :

- **„faktory materiální** (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku),
- **faktory vztahové** (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost),
- **faktory osobní** (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství sociální nezralost),
- **faktory institucionální** (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova)“.

Štěchová, Luptáková, Kopoldová upozorňují na skutečnost, že se tyto faktory v průběhu času mění, vzájemně ovlivňují, spolupůsobí v nejrůznějších kombinacích a intenzitě a vzniká tak ohrožující spirála problémů. Působení zmíněných faktorů shrnují následovně: *„Je možno konstatovat, že objektivní (vnější) faktory ovlivňují formu bezdomovectví, zatímco subjektivní (vnitřní) faktory ovlivňují šanci jedince na návrat zpět do společnosti, přičemž hranice mezi těmito skupinami faktorů nejsou vždy jednoznačné“* (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 37).

Jiné dělení použil Barták (2004), který popisuje **rizikové faktory** - okolnosti a zkušenosti vedoucí k bezdomovectví a **spouštěcí mechanismy** - specifické události, představující „bezprostřední“ příčinu bezdomovectví. Rizikovým faktorem je na prvním místě chudoba a nezaměstnanost. Faktor, který potenciálně spojuje všechny bezdomovce. K dalším rizikovým faktorům patří:

- konflikty v rodině, rozvraty rodiny
- zneužívání v dětství či dospívání (sexuální i psychické)
- delikventní chování,
- zkušenost s vězením
- nedostatečná sociální podpora
- dluhy

- drogy, alkohol
- vyloučení ze školy
- nedostatečná kvalifikace
- problémy s duševním zdravím
- špatné psychické zdraví.

Spouštěcím mechanismem bezdomovectví, tzv. „krizovým bodem“ může být celá škála specifických událostí:

- odchod z domu rodičů,
- manželský či partnerský kolaps,
- ovdovění,
- opuštění vězení,
- zhoršení zdraví,
- zneužívání alkoholu a drog,
- finanční krize spojená s růstem dluhů,
- vyklizení z nájemného bytu aj.

4 BEZDOMOVSTVÍ U NÁS

4.1 VYMEZENÍ JEVU BEZDOMOVSTVÍ U NÁS

*„Navzdory většinovému vnímání bezdomovectví jako specifika „**nové doby**“ mají minimálně některé jeho formy v naší společnosti kořeny sahající hluboko do minulosti...“ (Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005, s. 316).*

„Můžeme konstatovat, že bezdomovectví k lidským společnostem prostě patří. Když vznikala první města, objevili se první bezdomovci. Již tehdy existovaly rozdíly mezi lidmi bohatými a chudými. Dříve se však mluvilo o péči o chudé, nikoliv o péči o bezdomovce. Fenomén bezdomovství se u nás výrazně objevil v důsledku politických a společenských změn po roce 1989. V období komunismu žily generace v představách, že jev jako je bezdomovství neexistuje, přestože bezdomovci existovali. Bezdomovství bylo skryté a navíc utajované. Režim nepřipouštěl, aby někdo přežíval jen tak na ulici. Každý musel někam patřit a mít zaměstnání, jinak byl trestně stíhán za příživnictví. Polistopadové události roku 1989 přinesly zrušení trestnosti příživnictví i zrušení povinnosti pracovat. Podniky začaly propouštět velké množství lidí, rušily se ubytovny a problém bezdomovectví se ukázal ve své zjevné podobě. Rozsáhlá amnestie prezidenta republiky dala svobodu též mnoha lidem, kteří nebyli připraveni na návrat do nového systému. Spousta z nich se neměla kam vrátit, nenašli práci a skončili na ulici jako bezdomovci“ (Tauchmanová, 2014, s. 21).

Průdková a Novotný (2008, s. 9) uvádějí: *„Snad nikdo nebyl připraven na změnu životního stylu a ne každý se s ní dokázal vyrovnat. Ne každý se dokázal přizpůsobit změně politicko-ekonomické situace a poradit si s nově nabytou svobodou, která od člověka vyžaduje odpovědnost, a také se zvýšením nároků, které na něj byly kladeny“.*

V České republice nejsou příčiny a důsledky bezdomovství dostatečně objektivizovány. S informacemi o bezdomovcích, jak upozorňuje Barták *„se často nepracuje v potřebném kontextu, což se také následně projevuje v jeho (ne) řešení. Samo bezdomovství není v ČR definováno zákonem. Ústava ČR je založena na premise lidské důstojnosti. Existence bezdomovství je tedy prakticky proti duchu naší ústavy. Řešení a prevenci bezdomovství bychom měli věnovat v současnosti a následujících*

letech rostoucí pozornost. Jeho existence totiž podkopává základy těch hodnot, na kterých je naše společnost v současné době založena“ (Barták, 2004, s. 5-6).

K řešení tohoto závažného fenoménu by mohla přispět vypracovaná koncepce bezdomovectví pro období 2013- 2020 (Prudký, 2013).

4.2 DOPADY BEZDOMOVECTVÍ NA JEDINCE

Ztráta domova - snad největším problémem osob z ulice je skutečnost, že nemají domov. To znamená, že nemají kam složit hlavu vůbec, nebo přespávají v různých provizoriích. A nejen to. Těž nemají rodinné zázemí, nemají nikoho, kdo by jim pomohl.

Nezaměstnanost - ztráta zaměstnání je doprovodným jevem bezdomovectví u mnohých jedinců. Přestože většina bezdomovců hledí na získání zaměstnání jako na spásný bod k obratu, pracovní úvazek si nedokáží udržet. V jejich vztahu k práci se projevuje ambivalence – většina bezdomovců tvrdí, že chtějí pracovat, zároveň však hledají důvody, proč do zaměstnání nenastoupit nebo z něho odejít. Mnozí nejsou schopni v dlouhodobějším úvazku vytrvat, nevidí v tom žádný smysl. Dlouho nezaměstnaný jedinec po čase ztrácí schopnost pracovat - to je objektivní skutečnost, potvrzená psychology, zabývajícími se bezdomovectvím. Adaptace na dlouhodobou nezaměstnanost prochází stádiem šoku, odporu a rezignace. Osoba, která je dlouhou dobu bez práce začne jinak vnímat čas. Nedělí den na část pracovní a volnou – celý den je vyplněn nudou. Důsledkem tohoto neměnného stavu je pak naučená bezmocnost, uvádí Marek, Strnadová, Hotovcová (2012).

Dále bezdomovcům chybí **požadované vzdělání**. Samotní bezdomovci mají často mylnou představu o tom, jakou práci mohou vykonávat. Mají malou nebo dokonce žádnou kvalifikaci. Neuvědomují si, že jejich možnosti jsou omezené, že si nemohou vybírat. Mladí bezdomovci často promarní vhodnou dobu pro vzdělávání – a tím se diskriminují pro zbytek života, starší lidé nesplňují formální požadavky vykonávané práce, odmítají či nezvládají rekvalifikaci. Ukazuje se, že bezdomovectví a pravidelnou práci nelze skloubit, protože životní styl osoby bez domova postrádá

tradiční denní režim i pracovní návyky. Návyky, které jdou v tomto stylu života těžko udržovat, konstatují Marek, Strnad, Hotovcová (2012).

Dalším problémem je, že jsou bezdomovci **těžko zaměstnatelní**. Příčinou může být ztráta dokladů - bezdomovci jsou často obětí drobné kriminality, spojené právě se ztrátou dokladů. Obnova dokladů je zdoluhavá a málokterý bezdomovec bez vnější pomoci je schopen si je znovu obstarat. Navíc bezdomovci často trpí tzv. „byrofobií“ – chorobnou obavou z jednání před úřady, generovanou častým odbýváním, arogancí a pohrdáním některých úředníků. Na vině je i fakt, že nemají trvalé bydliště – nemohou dát na sebe žádný kontakt. Zaměstnavatele samozřejmě zajímá, kde bydlí - když uvedou „nádraží“ či „Armáda spásy“ - naděje, že získají zaměstnání, není příliš velká (Heczková, 2001). Diskriminujících faktorů je mnoho. Kromě **ztráty dokladů** lze jmenovat **záznam v rejstříku trestů**, **status bezdomovce**, osobní aspekty jako je **vzhled**, **obtížná komunikace** a v neposlední řadě **pověst**. Bezdomovci, kteří pracovat chodí, jsou na trhu práce často zneužíváni. Pracují tzv. na černo, bez pracovní smlouvy a většinou jde o málo placené zaměstnání, popřípadě o nárazové brigády či sezónní práce.

S absencí zaměstnání úzce souvisí **ztráta finančního zdroje**, která s sebou nese „*nemožnost prezentovat viditelně svůj status*“ (Marek, Strnadová, Hotovcová, 2012, s. 22). Nezaměstnaný nejdříve omezuje ty neviditelné znaky svého společenského postavení a důraz klade na znaky viditelné. Aby demonstroval alespoň určité prvky svého ztraceného statusu, často si půjčuje, což se stává pro každého bezdomovce nebezpečnou pastí a příčinou úplného pádu.

Rozpad rodiny, rodinné trauma patří k nejbolestivějším krizím a může vyústit do ekonomických problémů a stát se primární příčinou bezdomovectví. Rozvod přináší ekonomické, psychické i sociální problémy – ztrácí se jediný společný zdroj jistoty a dochází k existenčnímu ohrožení.

Závažný problém – **závislosti**. „*Vztah mezi bezdomovectvím a užíváním alkoholu a drog je oboustranný. Bez alkoholu nedovede mnoho jedinců zvládat svůj život tak, jak by bylo třeba a jak by i sami chtěli. Nakonec se propadnou na samé dno a skončí na ulici*“. Na druhou stranu životní styl bezdomovců posiluje tendenci brát drogy či pít. „*Láhev je pro osoby na ulici společníci ve chvílích největšího trápení. Pít*

bezdromovcům sice ničí život, ale pomáhá jim přežít právě probíhající den. Alkohol konzumují i z důvodu, že je třeba se v neutěšených podmínkách nějak zahřát“ (Tauchmanová, 2014, s. 35). Alkohol a drogy nemusí být pouze jakýmsi prostředkem úniku od stresující reality, ale též potvrzením nové identity. Bezdomovci konzumují- pro svou dostupnost - převážně levné víno nebo pivo. Rozšířené je též popíjení ironu, čichání toluenu, lepidel a ředidel. Všechny tyto látky přinášejí snadný a rychlý únik z reálného světa - světa „nechtěného“ - světa bez domova.

Vágnerová, Csémy, Marek - dle dotazníku zaměřeného na užívání alkoholu a drog u mladých bezdomovců rozdělili bezdomovce do tří kategorií:

- jedinci, co alkohol **nekonzumují** - 17%,
- jedinci co **pijí**, ale jejich **pítí nelze označit za problémové** - 59%,
- jedinci co **pijí často a nadměrně** - 24%.

Ti posledně jmenovaní „konzumují alkohol denně nebo skoro denně a vypijí při běžné konzumaci 5 anebo více sklenic alkoholického nápoje“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 199-200.) Ilegální drogu užilo ve zkoumaném vzorku celkem 61% dotázaných, nejčastější látkou byl pervitin, časté bylo i užívání marihuany, subutex, heroin či kokain byl přiznán jen ojediněle.

Dalším závažným problémem bezdomovců je jejich špatný **zdravotní stav**. Téměř 90 % českých bezdomovců trpí nějakou chorobou či postižením. „*Bezdromovcův život je velmi těžký a životní podmínky jej vystavují stále zvětšujícímu se riziku rozvoje onemocnění. Zdravotní péče u těchto jedinců je zanedbávána nebo vůbec chybí. V extrémních podmínkách osoby bez střechy nad hlavou stárnou daleko rychleji. Na některých jedincích, jež vidáme dnes a denně potulovat se v našich ulicích, jsou viditelné jasné známky chronického tělesného nebo duševního onemocnění. Nemoc může být spouštěcím mechanismem životní krize jedince, která nakonec vyústí v bezdomovectví. Zdravotní potíže ne vždy bezdomovství způsobí, ale téměř vždy ho provázejí. Zdravotní stav populace bezdomovců představuje závažný společenský problém, zejména ve vztahu k závažným infekčním onemocněním a zejména ke snížené kvalitě života této skupiny. Problémem je i fakt, že si bezdomovci svůj špatný zdravotní stav často neuvědomují. Neuvědomují si ani jeho možné důsledky pro ostatní spoluobčany. A jelikož se bezdomovci pohybují především ve veřejných prostorech,*

stávají se šířiteli svých nemocí, včetně nemocí infekčních. Životní styl osob bez domova vede k **rychlejšímu tělesnému chátrání**. Bezdomovci trpí jednak běžnými chorobami, jednak nemocemi, které jsou charakteristické pro tuto sociální skupinu a jsou vyvolány celkovým oslabením chronicky stresovaného organismu. Jejich životní situace jim nedovoluje řídit se správnou životosprávou a pečovat o své zdraví. Pro organismus je nezbytný dobrý spánek, dobrý spánek ve vhodných podmínkách. Nepravidelný denní rytmus bezdomovcům nezaručuje pravidelný a klidný spánek. Mnohdy v noci, ze strachu před napadením či okradením, bdí, a pospávají pak během dne. Dobrý spánek bezdomovcům nezaručuje ani přespávání v neadekvátních podmínkách - v tom lepším případě v nejrůznějších přístřešcích, ale často i na veřejném prostranství, schoulení na lavičce, nedostatečně nebo vůbec chránění před změnami počasí. Dlouhodobý pobyt v chladném počasí způsobuje **časté podchlazení**, v zimních měsících **četné omrzliny**. Nepříznivé klimatické podmínky mohou mít pro jedince na ulici i fatální následky - v krutých mrazech umrzne každý rok několik bezdomovců.

Nepravidelná a nekvalitní strava způsobuje bezdomovcům časté **zažívací potíže**. Stravu pětkrát denně si může dovolit málokdo, zdravou a vyváženou stravu nikdo. Kvůli přežití se mnoho jedinců živí i zbytky z popelnic a odpadkových košů nebo potravinami s prošlou lhůtou spotřeby. Potíže jsou ještě zhoršovány zneužíváním alkoholu nebo drog a silným kouřením. V důsledku nevyhovující životosprávy mají bezdomovci zvýšený sklon **k civilizačním chorobám** - k onemocnění vředovou chorobou žaludku a dvanáctníku, k nemocem jater. I ledviny trpí - nejen špatnou životosprávou, ale i opakovaným prochlazením. Díky zanedbávání hygieny je u bezdomovců častější výskyt **kožních a infekčních chorob**. Z kožních chorob to jsou plísňě, bércové vředy, zavšivení, svrab. U bezdomovců se častěji vyskytují virové infekce, v letních měsících pak průjmovitá onemocnění. Některé infekční nemoci představují přímé ohrožení veřejnosti (tuberkulóza, hepatitis, HIV a jiné). Nejen nedodržováním hygienických podmínek, ale i vlivem počasí mají oslabenou imunitu a mnohem rychleji onemocní nemocemi dýchacích cest, častěji i závažnými plicními nemocemi jako je zápal plic a rakovina plic. Negativně působí i fakt, že bezdomovci své choroby přecházejí. Hospitalizace je jen dočasným východiskem, po propuštění se situace opět opakuje. Zvýšené je riziko předčasných úmrtí právě v důsledku závislostí, celkového vyčerpání a smrti z podchlazení“ (Tauchmanová, 2014, s. 30-32).

I duševní zdraví většiny bezdomovců je oslabené. Přestože velká část lidí z ulice trpí psychiatrickou diagnózou nebo závažnou poruchu osobnosti, pomoc ze strany psychiatrů odmítají. Řadu nejen nepříjemných, ale i nebezpečných vedlejších účinků mají i psychotropní látky. Přesto mnoha nemocným jedincům je „*ve světě duševní choroby lépe, než jim je ve světě reality spojeném s těmito vedlejšími účinky*“ (Koukolík, Drtilová, 1996, s. 222).

Bezdomovci nejenže nemají kde bydlet a těžko seženou nějakou práci, ale většina z nich ani **nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti či na sociální dávky**. Vyplácení podpory je vázáno na trvalé bydliště (byť fiktivní), které bezdomovci buď nejsou schopni prokázat (opět z důvodu ztráty dokladů), nebo mají bydliště daleko od místa, kde pobývají, a nejsou schopni tam dojet, resp. tam opakovaně dojíždět (tato skutečnost souvisí s migrací bezdomovců do velkých měst - např. takový bezdomovec z Karviné jde do Prahy, kde má více šance najít pomoc či dokonce práci).

A v neposlední řadě je tu problém **negativního vztahu nás, „slušných občanů“, k těmto lidem**. Co si o nich myslíme, jak se na ně díváme, jak na ně reagujeme - to jim ve své situaci také „nepřidá“ (Heczková, 2004, online).

4.3 BEZDOMOVSTVÍ JAKO ZPŮSOB ŽIVOTA

Způsob života bezdomovců je v mnohých ohledech zcela atypický. Bezdomovci si vytvářejí svoji vlastní pouliční subkulturu, velmi specifickou a poměrně svéráznou.

Prvním rozlišovacím prvkem bezdomovců je jejich **celkový vzhled a oblečení**. Jsou špinaví, zapáchají, mají mastné, neupravené a přerostlé vlasy. Péče o zevnějšek jde u většiny bezdomovců stranou, protože dodržovat osobní hygienu a mít čisté ošacení je na ulici značně obtížné. Možnost - uchovat si každodenní hygienické návyky – existuje u jedinců, kteří pobývají na ulici krátce, patrná je rovněž u mladých bezdomovců. Hygiena je důležitá u některých jedinců pro pocit hrdosti – odmítají tak identifikaci s bezdomovskou subkulturou. U chronického bezdomovectví bývá míra hygieny hodně nízká. Jedinci, kteří si uchovali hygienické návyky, přestože žijí na ulici dlouhodobě, na tuto skutečnost bývají patřičně hrdí. Za zanedbáváním hygieny stojí často i alkohol nebo

porucha osobnosti. Tito jedinci mají většinou naprosto jiné starosti - než dbát o svůj vzhled. „*Hygiena a vzhled zásadně rozděluje ty, co se snaží skrýt své bezdomovectví, a ty, kteří již rezignovali a veřejně demonstrují svůj stav*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 63).

Na celkovém vzhledu bezdomovců má nemalý podíl také oblečení. Bezdomovci ho nacházejí převážně v popelnících, méně často navštěvují charitativní organizace. Mladí je kradou či získávají na černém trhu. Funkčnost oděvu převažuje nad jeho vzhledem. Oblečení nemusí ladit, ale musí být snadno vrstvitelné, neboť teplé oblečení je málo dostupné. V oblibě je vojenský či tramský oblek, pracovní oděvy různých firem, staří nosí rádi saka. Pro mladé je zvláště důležité oblečení značkové – je pro ně znakem určitého postavení, přestože ve skutečnosti tomu tak není.

Součástí vzhledu jsou igelitové tašky z obchodních řetězců a batohy, v nichž si osoby bez domova ukrývají všechn svůj majetek, aby eliminovali riziko krádeže či ztráty. Někteří bezdomovci se potulují s velkými krosnami, kufry, taškami na kolečkách či kočárky. Čím větší je náklad, tím viditelnější je demonstrace bezdomoveckého statusu. Takto popisují typický vzhled bezdomovce Marek, Strnad, Hotovcová (2012).

Dalším rozlišovacím znakem je **způsob bydlení**. Bezdomovství je způsob života, který je spojen s omezením soukromí, s neustálým pobytem na veřejnosti. Pro bezdomovce je důležité najít si nějaké místo, které by alespoň symbolicky fungovalo jako zázemí. „*Kultura bydlení má u bezdomovců zpravidla velmi bídnou úroveň. Někteří přebývají v neuvěřitelném nepořádku, ve špíně, prachu, bahně, uprostřed odpadků.....se psy a jinými zvířaty. Jiní si pod svým mostem udržují relativní pořádek, mají provizorní postele, spacáky a deky přes den větrají, vaří si na ohništi a odstraňují odpadky*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 23).

Sami bezdomovci se rozdělují na bezdomovce bez stálého bydlení a na tzv. squattery. Nově přichozí jedince řadíme k bezdomovcům s nestálým bydlením. Považují svůj stav za provizorní, že by mohlo jít o déletrvající skutečnost, si ani nepřipouští. Snaží se pouze přežít noc. Místa k odpočinku střídají, přespávají na lavičkách v parku, pod stromy, obývají odvětrávací šachty, trafostanice, podchody či kanály. Dalším místem pobytu nováčků jsou místa s velkým pohybem lidí, otevírací dobou dlouho do noci a s hygienickým zázemím – místa jako jsou vestibuly nádraží nebo metra. Častá je i celonoční jízda tramvají, a to hlavně v zimních měsících.

Bezdomovci volí delší trasy, jezdí z konečné na konečnou a během několika okamžiků upadají do hlubokého spánku v jakékoli poloze. Spánkový deficit u osob na ulici stále narůstá, mají převrácený denní režim, spánkový deficit dohánějí přes den v nákupních centech, knihovnách, nízkoprahových centrech. Žijí v neustálé obavě, že je někdo okrade nebo fyzicky napadne, jsou pod neustálými pohledy kolemjdoucích, což ničí jejich sebevědomí i duševní zdraví. Jako uspávací prostředek volí často alkohol. Adaptace na tento způsob života trvá nějaký čas a jedinec si buď zvykne, nebo musí změnit strategii (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

I když se jedinec ocitne na ulici, potřeba iluze domova nezaniká. „*Domov vytváří především fyzické místo, kde se člověk pohybuje a spí, dále to jsou lidé, s nimiž se setkává, a denní režim, tj. určitý stereotyp vyvolávající pocit bezpečí*“ (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 67).

Bezdomovci - samotáři si volí nenápadná obydlí dále od civilizace - bývá to úkryt v přírodě, v lese, v jeskyni. Hovoří o svém tajném místě a jeho objevení berou jako ohrožení. Domovem se může stát pouhá lavička, neboť právě tam se cítí bezdomovec pohodlně a bezpečně. Osoby více společenské si volí velké squaty či zahrádkářské kolonie, kde bydlí větší komunita bezdomovců. Jako squat slouží nejčastěji opuštěná, více či méně zdevastovaná budova, kterou bezdomovci neoprávněně obsadí a začnou ji užívat. Ani zde nebývá bydlení vždy pohodlné. Pro bezdomovce je to jen určité provizorium, i když trvalejšího charakteru. V budově je většinou zima, není k dispozici elektřina, neteče voda a ani zde nemá jedinec soukromí, neboť v jedné místnosti žije více lidí. I na takovéto bydlení si bezdomovec musí zvyknout. Nicméně je to stabilní místo - je to střecha nad hlavou. Pro většinu bezdomovců je nepříjemné podílet se na jeho údržbě, a to z důvodu závislosti na alkoholu či skutečnosti, že bezdomovec může být odsud kdykoliv vyhnán. Finančně náročnější variantou bydlení, na kterou většina bezdomovců nemá dostatek finančních prostředků, jsou noclehárny a ubytovny. Určitou překážkou je pro osoby z ulice nutnost dodržovat zde určitá pravidla – což se jim vždy nedaří, pak o možnost tohoto bydlení přijdou (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013).

Shánění obživy se pro bezdomovce stává součástí denního rytmu. Zdroje jejich obživy bývají velmi často alternativní. Jídlo lze získat za restauracemi, u stánků rychlého občerstvení, za supermarkety (chodí tzv. „za Alerty“) či v kontejnerech. Pro

většinu bezdomovců je to snadný přístup k danému zdroji. Mnoho bezdomovců považuje vybírání popelnic za ponižující. Někteří jedinci chodí vybírat popelnice pod vlivem drog, protože pak nemají takové zábrany. Prostředky k obživě získávají mnohdy i na hranici zákona- odměnou za sexuální či jiné služby, nebojí se je i ukrást.

Dalším způsobem, jak získat prostředky na živobytí, je žebrání a somrování. Žebrák žádá o pomoc pasivně – má před sebou klobouk nebo čeká s nataženou rukou, somrák vymáhá pomoc aktivně, obchází a oslovuje kolemjdoucí. Velká skupina bezdomovců považuje žebrání za projev totálního úpadku. Jak uvádí (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) bezdomovci tuto činnost nazývají fáráním či háčkováním. Mnoho bezdomovců musí nejprve překonat hranici studu a teprve potom sáhnout do popelnice. Bezdomovec se učí kdy a kde popelnice obcházet. Nejlepší dobou jsou noční a ranní hodiny - bezdomovci nejsou nikým rušeni, nikdo je nevidí a popelnice jsou plné, neboť se vyvážejí až během dopoledne. V centru měst si bezdomovci nevšímají okolí, koše jsou zde plné po celý den a tak chodí od koše ke koši, každý má dokonce svůj rajón, který si obchází.

Jedno z relativně přijatelných způsobů získávání prostředků k životu je sbírání čehokoli, co lze prodat nebo využít- jde především o zálohované lahve, kovy, papír, autobaterie.

Krádeže jsou v bezdomovské komunitě chápány jako nutnost umožňující přežití. Mezi bezdomovci panují různé postoje k tomuto způsobu získávání finančních prostředků - od zábran, nechuti krást až po naprostou lhostejnost, pocit oprávněnosti tímto způsobem jednat. U některých jedinců dochází ke snižování zábran postupně, a to v souvislosti s proměnou jejich hodnotové hierarchie a v souvislosti s dobou, strávenou venku na ulici. Velká část jedinců kradla ještě před odchodem na ulici.

Další možný přiznávaný způsob, jak lze snadno a rychle získat potřebné prostředky, je prostituce. Jde o způsob relativně málo využívaný, neboť prostituce znamená značný zásah do intimní integrity osobnosti, s níž bývá spojen úbytek sebeúcty i pokles sociálního statutu (Vágnerová, Csémy, Marek 2013).

Na ulici **není žádná jistota**. Není tu ani prostor, kde si odpočinout, kde mít soukromí. „*Život jako by ztratil řád a hranice*“, konstatují Marek, Strnad, Hotovcová (2012, s. 84). Dominantním pocitem je zde nuda a nenaplněnost času. Většina

bezdomovců má veškerý čas volný. Každý jedinec si musí znovu nalézt jakýkoli denní režim, který mu pomůže v přežití. Jinak se život na ulici promění v bezcílné potulování. Lidé bez domova jsou buď v neustálém pohybu, nebo se sdružují na jednom místě, konzumují alkohol a drogy. Jejich zneužíváním si rozbíjejí denní režim, což jim znemožňuje společenské fungování.

Též **specifická je komunikace**. A to v tom, že bezdomovci nehovoří spolu, ale vedle sebe. Každý řeší své problémy - vede monolog – a to bez ohledu na to, co říkají ostatní. Dialog se velmi rychle zvrhne v hádku. Bezdomovci rádi řeší složité globální nebo filozofické problémy, se kterými si nevědí rady ani odborníci. Je to pravděpodobně určitá forma útěku od svých vlastních potíží (Průdková, Novotný, 2008).

4.4 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECKÉ POPULACE

Kdo je vlastně „onen bezdomovec“? Marek charakterizuje bezdomovce jako velmi různorodou skupinu obyvatel, „v níž *nalézáme lidi inteligentní i lidi s mentální retardací, takové, co nadměrně konzumují alkohol každý den, i ty, co se alkoholu ani nedotknou, lidi žijící se kriminálním jednáním i ty, co se bojí jet tramvají na černo*“ (Marek, 2012, s. 10).

Největší skupinu bezdomovců tvoří muži ve věkové skupině 25- 60 let. Zhruba 40% lidí bez domova tvoří rozvedení a téměř polovina bezdomovců nikdy do manželství nevstoupila (Barták, 2004).

Mezi bezdomovci najdeme osoby se základním vzděláním i vysokoškoláky. Obecně lze říci, že bezdomovci mají spíše nízkou úroveň vzdělání - absolvovali pouze základní školu či se vyučili (Průdková, Novotný, 2008).

Bezdomovství zásadním způsobem mění vnímání a jednání jedinců. Nezabývá je však ani odpovědnosti, ani svéprávnosti, ani lidské důstojnosti a nároků, které mohou mít vůči veřejnému sektoru.

Proces proměny osoby bez střechy nad hlavou probíhá - jak uvádějí Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 157-159) - ve čtyřech na sebe navazujících fázích:

- **1. fáze** - trvá přibližně rok od příchodu na ulici. Je obdobím „*orientace a seznamování s pouliční subkulturou a novým stylem života*.“ Hlavní důraz je kladen na schopnost přežít. Sebepojetí bezdomovců se zatím nemění, neboť jsou přesvědčeni, že jde jen o přechodnou situaci. Už nyní však dochází k určité osobnostní proměně.
- **2. fáze** - se ztotožňuje s druhým rokem na ulici, je označována jako fáze „*adaptace na život na ulici*.“ Je to období relativní stability - člověk už zažil vše, co bezdomovský život přináší: zakusil útrapy jednotlivých ročních období, naučil se v těchto podmínkách přežít, uspokojit svoje základní potřeby, zafixoval si užitečné návyky a postoje. Žije přítomností, o budoucnosti neuvažuje, možný návrat do společnosti odkládá na neurčito. Jedinec se již přizpůsobil životu na ulici, ale ještě není ochoten identitu bezdomovce přijmout.
- **3. fáze** – „*fixace bezdomovského stylu života*“ a s tím související změny sebepojetí - většina lidí se identifikuje s určitou bezdomoveckou skupinou a zdůrazňuje její pozitivní vlastnosti. Tato fáze je důležitým mezníkem, lidé v tomto období postupně ztrácejí schopnost kontroly nad svým životem, návrat do majoritní společnosti je čím dál méně pravděpodobný. „*Čím déle je člověk na ulici, tím více se změní a také snáze přijme bezdomoveckou identitu*.“ Zvykne si žít odlišným způsobem života.
- **4. fáze** - „*fáze pokračující desocializace a osobnostní devastace*.“ V tomto období se lidé již jednoznačně identifikují s bezdomoveckou skupinou a jakoukoli změnu odmítají. Uvědomují si, že se změnili k horšímu, že je majoritní společnost odmítá, a jsou k tomuto faktu lhostejní. Nezabývají se problémy, které se jim jeví jako neřešitelné, distancují se od všeho, co by je obtěžovalo, vyžadovalo vynaložit větší úsilí. Strategií je únik do alkoholu a drog. Rezignovaně přežívají.

Bezdomovci jsou jedinci, jejichž osobnost je zásadním způsobem změněna. Vágnerová ve své knize (2004, s. 750-753) popisuje osobnost bezdomovce následovně:

Schopnosti osob žijících na ulici bývají sníženy:

- nedovedou se adekvátně orientovat ve světě, poučit se ze zkušenosti,
- ulpívají na nefunkčních způsobech chování, připadají jim vhodné jen proto, že je používali vždycky,

- v náročnějších situacích selhávají, nejsou schopni prosadit si svá práva a často je ani neznají,
- postrádají základní kompetence nezbytné k přijatelné sociální adaptaci,
- k vyrovnání se se zátěží používají nepřiměřené a neúčelné způsoby - typická je pro ně tzv. paliativní obranná strategie, která neřeší problém, ale pouze omezuje jeho negativní následky,
- nedovedou jednat účelně, potřebují pomoc jiné osoby,
- nejsou dostatečně vytrvalí ani odolní, nedovedou se ovládat,
- nemívají rozvinuté volní vlastnosti, nejsou schopni přiměřené autoregulace.

Životní styl bezdomovců je typický maximálním zjednodušením. „*Takový život je pouhým stereotypním vegetováním, často spojeným s užíváním alkoholu nebo drog*“ (Vágnerová, 2004, s. 751). Změnit tento způsob života je pro bezdomovce náročnou situací, kterou sám nezvládne. Pokud by měl mít bezdomovcův život nějaký řád, musel by mu jej někdo vytvořit a navíc by nesměl mít větší požadavky. Protože bezdomovec není schopen zvládnout i běžné nároky. Obrannou reakcí je rezignace a přežívání.

K zásadním změnám dochází u bezdomovců v oblasti potřeb a jejich uspokojování. Mnohdy mívají odlišné a častěji neuspokojené potřeby. Vlivem nepříznivých životních zkušeností rezignují. „*Bezdomovec obvykle už nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha z nich dominuje postoj naučené bezmocnosti, který je typický rezignací, apatií a fatalismem*“ (Vágnerová, 2004, s. 751).

- **Potřeba stimulace** – potřeba nové zkušenosti je snížena- nová zkušenost nemá pro bezdomovce žádný smysl, bývá považována za nežádoucí, obtěžující.
- **Potřeba citového vztahu, jistoty, bezpečí** – nebývá uspokojována. Bezdomovec žádné stabilní a spolehlivé vztahy nemá. Nemá ani jistotu soukromí domova. Dlouhodobé citové strádání vede až k vyhasnutí této potřeby. V některých případech uspokojuje potřebu citové vazby zvíře - nejčastěji pes. Blízká bytost, která mnoho nevyžaduje, není kritická a svému pánovi projevuje přízeň.

- **Potřeba seberealizace** - bývá potlačena nebo schází docela. Bezdomovci se téměř všeho vzdávají, o nic neusilují, mnozí zaujímají rezignovaný postoj bez očekávání čehokoli.
- **Potřeba otevřené budoucnosti** - je také potlačena. „Bezdomovci o budoucnosti neuvažují, nic neplánují, žijí jen přítomností. Jsou schopni uvažovat jen v krátkém časovém horizontu.“ Do budoucnosti nekládají mnoho nadějí, jeví se jim nepříznivá. **Bezdomovci mívají nízké sebehodnocení., vlastní život hodnotí spíše negativně, rezignují na změnu.**

U bezdomovců dochází k selhání v oblasti sociálních vztahů, ocitají se v sociální izolaci. Chovají se nezodpovědně, nedovedou se o sebe postarat standardním způsobem, který by odpovídal roli dospělého. Jsou závislí na společnosti, na jejich institucích – především na charitativní péči. Dochází k celkovému úpadku osobnosti-jedinci se přestanou starat o svůj zevnějšek, chodí špinaví, páchnou, válí se mezi odpadky. Jde zde o velmi striktní sociální izolaci. Vztahy bezdomovců k ostatním lidem jsou omezené, bývají povrchní, chybí v nich důvěra a jistota. Chybí trvalejší a hlubší vztahy, převažují spíše náhodné kontakty s podobnými lidmi. Jejich udržování je spíše účelové. Vztahy nebývají výběrové, záleží pouze na přijetí, resp. neodmítnutí.

Bezdomovci bývají nestandardní osobnosti, je pro ně typická nekonformnost, odmítání hodnot a norem majoritní společnosti. Pravidla a normy buď nechápou, nebo se jimi nejsou schopni řídit.

4.5 ŽIVOT NA ULICI

Co všechno vlastně musí bezdomovec vydržet, aby mohl na ulici přežít? Výstižně popisují život na ulici Vágnerová, Csémy, Marek (2013).

Adaptace na život bezdomovce znamená postupnou akceptaci pouliční kultury, která se projevuje tím, jak zde tito lidé žijí, jaké hodnoty a pravidla uznávají. Každý se po příchodu na ulici musí vypořádat s pocity sociální izolace, osamělosti, se ztrátou soukromí. Narůstá pocit ohrožení, neboť bezdomovec je neustále součástí veřejného prostoru. Prostoru, do kterého může kdokoli kdykoli vstoupit. Na významu nabývá

nutnost uspokojit základní potřeby - opatřit si nějaké jídlo, zajistit si přijatelnou bezpečnost a místo ke spaní.

Začátek života na ulici je pro všechny bezdomovce často hodně stresující, obzvláště první noc. Takový člověk neví, co by měl dělat, nikoho nezná, cítí se osamocený a bezmocný. Prožívá stres vyplývající z pocitu totální bezprizornosti. Častou reakcí pak bývá větší dávka drogy nebo alkoholu, která má zmírnit nepříjemné pocity.

„Život na ulici představuje alternativu maximálně zjednodušené existence, která může být v mnoha směrech stresující“ Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 57). Je spojen s nezakotveností, s neustálými přesuny z místa na místo. Na jedné straně zbavuje jedince tlaku na plnění různých požadavků, ale zároveň ho připravuje o ochranu, kterou standardní sociální začlenění poskytuje.

Na novou situaci si člověk postupně zvykne. Zvykne si i na ostatní bezdomovce, které předtím přehlížel či dokonce odsuzoval. Naučí se, jak v takových podmínkách přežít, kde přespat a kde sehnat jídlo. Adaptace na bezdomovecký styl života se projevuje odlišným přístupem k obecně platným normám a posunem hodnotové orientace. *„Bezdomovectví vede k aktivizaci strategií nezbytných k přežití“* (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 70), jinak by zde jedinec nemohl žít – musí přijmout morální kodex ulice.

Bezdomovecký styl života vyžaduje schopnost zredukovat svoje potřeby, vyrovnat se s omezenými zdroji a zajistit si přijatelné bezpečí. Jedinec se na ulici musí přizpůsobit a přijmou pravidla bezdomovecké komunity. Dochází tak k postupné, většinou nežádoucí proměně nejen osobnosti, ale i proměně návyků a postojů, což si jedinec zpočátku většinou neuvědomuje. Morální hodnoty se v mnoha směrech liší od standardní morálky. Na ulici je nutné starat se hlavně o sebe, na druhé nelze brát příliš velký ohled. Jde o „specifickou formu socializace“, na kterou lze nahlížet spíše jako na proces desocializace, resp. zdivočení, protože běžná pravidla na ulici neplatí. Vztah k obecně platným pravidlům odpovídá morálce dětí raného školního věku. Bezdomovec nebere v úvahu zodpovědnost, potřebu jednat v souladu s danými normami. Existuje jen snaha nemít problémy a nebýt trestán. Největší skupinu tvoří lidé, kteří žijí na ulici méně než dva roky. Doba dvou let je považována za kritickou: zůstane-li někdo na ulici

déle, obtížněji se přizpůsobuje běžnému životu, jeho šance na návrat do společnosti klesají

Život na ulici je špatný jako celek, „*protože ulice vám nic nedává, ulice bere všechno, bere domov, bere u člověka i tu nejlepší schopnost, co má, a udělá z něho to špatné. Ulice je svoloč strašná, nepopsatelná. Kdo není zvyklý na ulici, takový normální člověk by tam nevydržel ani týden*“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 101).

Důležitým aspektem přežití na ulici je obezřetnost při rozhodování, komu věřit. Nejlepší strategií mnoha bezdomovců je - ničeho si nevšímat, starat se jen o sebe. Přestože jsou bezdomovci nespolehliví, občas dokážou i pomoci. Pomoc má však různou podobu i určitý limit. Jde o pomoc v zajištění základního přežití, nic víc.

Život na ulici je v představách většiny bezdomovců něčím, čemu by se chtěli rozhodně vyhnout. Pravděpodobně jen těžko by na něm hledali nějaká pozitiva. Jen málo jedinců je přesvědčeno o opaku. Někteří si cení svobody, volnosti, vyhovuje jim, že nemusí nic řešit, že nemají žádné povinnosti, mohou si dělat, co chtějí, nikdo jim nerozkazuje, vše je dovoleno. Druzí sdílejí názor, že se člověk na ulici něčemu naučí, je odolnější a umí se o sebe lépe postarat. Bezdomovskou ideologii uvádí Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 106) - podle ní bezdomovci:

- „*sdílejí identitu vyloučených*“ - majoritní společnost k nim má odmítavý a opovržlivý postoj
- „*sdílejí nepřízeň osudu*“ - reálnou či jen předpokládanou
- „*jsou volní a svobodní*“ - nemusejí dělat nic, co nechtějí – chudoba je zde prezentována jako výhoda, osvobození
- „*mají magickou víru ve štěstí outsiderů*“ - dokáží přežít i navzdory nepříznivému osudu.

Tato pouliční ideologie potvrzuje hodnoty života na ulici a bezdomovcům dává určitou iluzi, že život na ulici je v něčem pozitivní a smysluplný. Její vliv a vlastní normy brání bezdomovcům vrátit se do společnosti.

4.6 POHLED DO BUDOUCNOSTI

Bezdomovci jsou koncentrováni na přítomnost, o budoucnosti většinou neuvažují. Přijímají jen to, co jim den přinese. Postupně se smiřují se svou situací a jsou čím dál méně ochotni cokoli řešit. Pozitivnější očekávání ve vztahu k budoucnosti mají mladí bezdomovci. I přes své obavy a úzkosti věří, že se jejich situace časem zlepší. Přístup jednoho z klientů uvádí Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 167): *„Prostě si užívám života, nepřipouštím si nic špatného a přemejšlím jenom nad tím lepším. Člověk se s tím musí naučit žít a doufám, že to dopadne dobře, prostě doufám a neubíjím se tím, co bylo nebo co se stalo, protože co si tím člověk pomůže“*.

Osoby žijící na ulici bychom mohli – podle vztahu k budoucnosti – rozdělit následovně:

- někteří si nalhávají, že se v budoucnu něco změní, že na ně něco dobrého čeká, aniž by se o to snažili, něco pro to udělali, vážně se rozhodli a pracovali na změně,
- u některých se objevuje určitá ambivalence – tito jedinci nemají jasno, co by vlastně chtěli,
- jiní rezignovali a uvědomují si, že se s každým dalším dnem na ulici propadají hlouběji a hlouběji, mají více bolestivých zkušeností a zážitků,
- ve skupině jsou i lidé, kteří svůj životní styl měnit nechtějí, kterým na ulici nic nechybí, život na ulici jim „zatím“ vyhovuje,
- jen malé procento chce skutečně změnu, přestože před sebou mají trnitou cestu.

5 KVALITA A SMYSLUPLNOST LIDSKÉHO ŽIVOTA

Člověk jako bytost se řídí nejen instinkty a pudy, ale i vůlí. Sám se rozhoduje v každodenních situacích, sám si vytyčuje úkoly a cíle, ke kterým směřuje. A to zcela svobodně. Jen a jen na něm závisí, jak si zařídí svoji životní dráhu - svůj život. Pravděpodobně každý z nás by chtěl prožít smysluplný, kvalitní život. Jaký život však lze považovat za kvalitnější, lepší, smysluplnější?

Zaměříme-li se na pojem kvalita života, zdá se, že jde o pojem na první pohled jasný a jednoduchý. Při důkladnějším zkoumání však zjišťujeme, že je to pojem neskutečně široký, a navíc pojem velmi subjektivní. Pro každého může znamenat něco úplně jiného. Významově se kvalitou rozumí „*jakost, hodnota, tj. charakteristický rys, jímž se daný jev odlišuje jako celek od jiného celku (např. život jednoho člověka od života druhého člověka)*“ (Křivohlavý, 2002, s. 162).

Kvalita života, respektive životní spokojenost je posuzována z dimenze - kognitivní a emocionální (Hnilica, 2006). Jelikož je kognice základem tvorby jakéhokoliv úsudku - kognitivní dimenze je tedy vědomé a racionální hodnocení vlastního života. Dimenze emocionální postihuje citové prožívání jedince a zachycuje emocionální náboj života.

Na kvalitu života můžeme pohlížet z různých úhlů pohledu. Každý vědní obor volí určité ukazatele, podle kterých kvalitu života hodnotí.

Kvalita života **z pohledu sociologie** je zaměřena na tzv. sociální indikátory, které sociologie vztahuje ke kvalitě života jedince. Jedná se objektivní sociální atributy úspěšnosti jako je majetek, vzdělání, status jedince či rodinný stav.

Ekonomické pojetí kvality života je též hodnocením objektivních ukazatelů - například hodnocením hrubého domácího produktu, průměrného výdělku, kupní síly či produktivity práce.

Environmentální přístup k problematice kvality života je charakteristický pro **ekologii**. Jde o přístup orientovaný nejen na životní prostředí, ale i na celkový stav společnosti a společenské klima.

Ve zdravotnictví jde o hodnocení kvality života z pohledu fyzického a psychosomatického zdraví. Medicína posuzuje subjektivní pocit životní pohody ve spojení s nemocí, úrazem, s léčbou a jejími vedlejšími účinky. Sleduje dopad těchto faktorů na kvalitu života jedince.

Psychologický přístup umožňuje studium kognitivního hodnocení i emočního prožívání vlastního života. Jde o hodnocení z pohledu jedince, tedy o hodnocení subjektivní. Psychologie pracuje s individualitou jedince, snaží se zachytit spokojenost s vlastním životem, prožívaný pocit štěstí, osobní pohody, autonomie a kompetence, míru sebedpřijetí (Fařunová, 2007).

Zaměříme-li se na slovo „smysl“, rozumí se jím myšlenkový obsah, důležitost něčeho nebo účel či důvod našeho jednání, uvádí Křivohlavý (2006). Přídavné jméno smysluplný znamená mající hluboký smysl. Dle Hartla (2010) je smysl to, co je pro nás významné, podstatné. Definici smyslu života ve slovníku nenajdeme, ale dle předchozích řádků můžeme smysl života chápat jako podstatu našeho života. Jako odpověď na otázku: „Proč žít?“. Smysluplnost našeho života je výrazem určitých hodnot, které přisuzujeme událostem a běhu našeho života (Wong, 2006).

Hledání smyslu života se může jevit - z hlediska psychologického – „*jako tvorba osobního pojetí o nejvhodnějším uspořádání vlastního světa*“ (Křivohlavý, 2002, s. 170), což se projevuje tím, že si člověk dává cíle, plánuje a snaží se ke svým cílům dospět. Tyto cíle a plány dávají životu smysl. Když se člověku daří své osobní plány realizovat, je spokojen. Míra spokojenosti má těsný vztah k vlastnímu pojetí kvality života. Jakákoli situační změna – konflikt, krize, životní katastrofa, nemoc apod. – s kvalitou života otřese. To se následně projeví na pojetí kvality života.

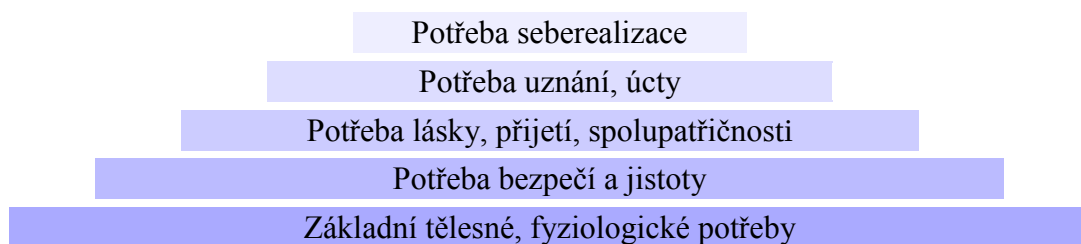
Smyslem života se lidé zabývali od nepaměti. Otázka smyslu života byla a je námětem děl náboženských, filozofických, psychologických i vědeckých. Problematiku smyslu zavedl v psychologii a psychoterapii Frankl a jeho následovníci – především Lukasová a Längle (Wagenknecht, 2011, online).

5.1 LIDSKÉ POTŘEBY

Chceme-li něčeho ve svém životě dosáhnout, musíme být něčím motivováni. Mezi základní komponenty našich životních motivací řadíme naše potřeby. Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2015) vysvětluje heslo potřeba jako nutnost organismu něco získat, nebo se naopak něčeho zbavit. Je to určitý stav jedince, který značí porušení jeho vnitřní rovnováhy či nedostatek ve vnějších vztazích.

Potřeby lze obecně dělit na nižší a vyšší. Nižšími potřebami jsou fyziologické potřeby, potřeba bezpečí, potřeba lásky a sounáležitosti a potřeba uznání. Potřeba smyslu je v hierarchii lidských potřeb řazena mezi tzv. vyšší potřeby, spolu s potřebou růstu a seberealizace. Nižší potřeby jsou hmatatelnější a omezenější než potřeby vyšší. Vyšší potřeby jsou subjektivně méně naléhavé. Čím vyšší potřeba, tím méně je důležitá pro přežití.

Americký psycholog **A. H. Maslow** definoval v roce 1943 hierarchie lidských potřeb. Podle této teorie má člověk pět základních potřeb, které Maslow uspořádal do podoby pyramidy. Popsal pyramidu stojící v pozadí lidského života a určující lidské jednání.

Maslowova pyramida potřeb (zdroj: Wikipedie)

První čtyři kategorie Maslow označuje jako potřeby nedostatkové a pátou kategorií (seberealizace) jako potřeby existence (bytí) nebo růstové potřeby.

1) Potřeby nedostatkové:

- fyziologické potřeby - základní potřeby našeho organismu - dýchání, teplo, tělesná integrita, spánek, potrava, rozmnožování

- potřeba bezpečí, jistoty - jistota zaměstnání, zdraví, rodiny, příjmu, fyzická bezpečnost
- potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti- přátelství, partnerství, potřeba mít rodinu
- potřeba úcty, uznání - respekt, prestiž, uznání

2) Potřeby existenční:

- potřeba seberealizace - potřeba naplnit své schopnosti, snaha být lepším člověkem
- sebetranscendence - tzv. duchovní potřeba

„Uspokojujeme je, řekl, postupně od těch, které jsou základem pyramidy až po ty, které tvoří vrchol. Orientujeme-li se na určité potřeby, znamená to, že všechny ty, které jsou položené níže, už byly naplněny. Na spodním okraji je umístěn pud přežít, tj. snaha uspokojit základní potřeby. Sem patří především dýchání a přijímání tekutin a jídla. Na opačném konci můžeme najít potřebu společenské úcty a seberealizace“ (Krivý, 2003, on- line).

5.2 LIDSKÉ HODNOTY

Stejně jako potřeby, též hodnoty tvoří základní komponenty našich životních motivací. Pojetí termínu hodnota není zcela jednoznačné. V psychologii je hodnota pojímána jako specifická, poměrně stabilní struktura osobnosti, která má význam pro individuální i sociální realizaci člověka. Pro nalézání smyslu je existence hodnot zcela zásadní. Co není hodnotné, nemůže být prožíváno jako smysluplné. Smysl je naplňován právě uskutečňováním hodnot.

Psychologický slovník pojem hodnota definuje jako: „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb a zájmů“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 192).

Hodnoty lze charakterizovat jako základní postoje ke všem oblastem života - k lidem, situacím, činnostem, předmětům. Hodnoty tvoří základní složku naší motivace – nepřetržitě se promítají do našich aktivit, myšlenek, pocitů. Jsou to životní postoje vypovídající o tom, čeho si v životě nejvíce ceníme, co považujeme v životě za

nejpodstatnější. Též bychom o hodnotách mohli hovořit jako o životních prioritách. Jsou neodmyslitelnou součástí našeho života.

Zatímco o potřebách můžeme říci, že jsou společné všem lidem – všichni potřebují spánek, jídlo, pocit bezpečí či lásku, hodnoty jsou u každého jedince rozdílné. Každý člověk si nejvíce cení něčeho jiného – někdo si nejvíce cení úspěchu, někdo touží po poznání, někdo uznává příjemné prožitky, okamžiky pohody a krásy. Každý má v sobě hodnoty jinak uspořádané, každý si podle „svých“ hodnot řídí svůj život. Říkáme, že každý má odlišnou hodnotovou hierarchii. Hodnota je neměřitelná a nevyčísitelná. Na otázku: „Jakou hodnotu má lidský život?“, neexistuje přesná odpověď. Nebo snad neexistuje žádná správná odpověď?

Během našeho života hodnoty neustále přehodnocujeme, měníme jejich pořadí. V některých životních situacích mohou být naše hodnoty v konfliktu a my musíme volit. Tu méně závažnou musíme ve vyhrocených situacích obětovat – vzdát se něčeho ve prospěch něčeho jiného. V každý okamžik musíme zvažovat, co pro nás má tu vyšší hodnotu. Jedině ujasněná hodnota je silná hodnota, která může vést ke konkrétnímu cíli (Franče, 2009, online).

5.3 TEORIE SMYSLU ŽIVOTA PODLE V. E. FRANKLA

Rakouský neurolog a psychiatr V. E. Frankl (1905- 1997) vidí život jako nepřetržité hledání smyslu. Smysl života je vždy vázán na konkrétní, jedinečnou situaci, ve které je jedinec odpovědný za své jednání a postoje. Smysl života neexistuje v abstraktní formě, mění se od člověka k člověku, mění se ze dne na den. Podle Frankla (1997) existují tři možnosti, jak dát životu smysl:

- **vykonáním činu** - nemusí jít o žádný hrdinský čin, ale o smysluplný lidský čin zacílený za hranice vlastního já – sebepřesahující čin, který je vykonán s ohledem na ostatní,
- **prožitím zážitku** – zážitku, který nás obohatí, povznese – za nejhodnotnější je považována láska,
- **utrpením** – utrpením, které je součástí každodenního života, utrpení, kterému nelze uniknout – náš život má smysl až do posledního okamžiku

V každé z této události lze nalézt a uskutečnit určité hodnoty přinášející uspokojení a smysl. Frankl rozlišuje hodnoty na univerzální - přenášené kulturou, tradicemi a individuální - určují směr a obsah chování jedince. Individuální hodnoty, pak dělí do třech skupin (Cakirpaloglu, 2004):

- **hodnoty tvůrčí** – hodnoty, které jsou realizovány prací tvořit, jsou charakterizovány jako aktivity přetvářející svět, jde jak o vytvoření díla, tak o vykonání činu – není přitom důležité, co člověk dělá, ale jaký postoj k pracovním povinnostem zaujímá,
- **hodnoty zážitkové** – hodnoty, které jsou uskutečňovány v přijímání vnějšího světa - hledání smyslu skrze estetické prožitky, které nás naplňují – požitek z uměleckého díla, z krás přírody, z přítomnosti milované osoby,
- **hodnoty postojové** – hodnoty, které se v člověku realizují v neovlivnitelných osudových situacích, tak, kde musí člověk přijmout něco daného (např. smrt, nevyléčitelnou nemoc), dle Frankla má bolest význam duchovní a duševní – chrání člověka před duševní strnulostí.

Pro Frankla jsou hodnoty zdrojem smyslu. Obsaženy jsou v obvyklých životních situacích a jedinec jimi naplňuje svůj život. Jsou výrazem lidské existenciální svobody – v rozhodování, v možnostech volby. **Cesta ke smyslu** je podle Frankla trojí – tedy skrze tvorbu, prožitek a postoj. Je vždy spojena s realizací hodnot, tedy s něčím, co člověka přesahuje a čeho je zároveň součástí. Každý člověk je ve vztahu s vnějším světem, s realitou. **Vůle ke smyslu** je pak základní motivační silou. Frankl vnímá život jako rozhovor, ve kterém je člověk nejen v roli dotazovaného - musí hledat odpovědi na jednoduché i složité otázky, ale především v roli odpovídajícího – a to již zmiňovanou prací, prožitkem, postojem (Kupka, 2013, online).

Podle Frankla je otázka po smyslu života otázkou specificky lidskou a nikdy nemůže být výrazem čehosi chorobného. Otázky po smyslu života si neklade člověk sám, nýbrž mu je pokládá sám život. Praktický smysl každodenních událostí spočívá „v nalézání a uskutečňování té nejhodnotnější možnosti obsažené v každé – vždy jedinečné – jeho životní situaci“ (Balcar, 2007, online). Smysluplné počínání je pro každého člověka vždy jedinečné. Smysl a hodnoty jsou důvody, které člověka pobízejí

k bezprostřednímu jednání. Ať učiníme cokoliv, ať se postavíme ke světu či sami k sobě jakkoli, vždy něco ovlivníme, změníme, vyvoláme reakci - dáváme životu smysl.

Frankl ve svých dílech čerpá z osobních životních zážitků, a to především z období druhé světové války, kdy byl vězněn v koncentračním táboře. Franklova kniha „A přesto říci životu ano“ (1996) je svědectvím o tom, jak lze i v nelidských podmínkách – v koncentračním táboře - překonávat pochybnosti o smyslu lidského života. V mezní situaci dospěl Frankl k poznání, že záleží především na nás – jak se postavíme k našemu životu, k omezení své existence.

5.3.1 Franklova logoterapie a existenciální analýza

V. E. Frankl je považován za zakladatele psychoterapeutické metody logoterapie, vycházející z „existenciální analýzy“ lidského bytí. Jinými slovy je překladem existenciální analýzy do praxe. Tento směr bývá nazýván třetí vídeňskou psychoterapeutickou školou. Po Freudově psychoanalýze, kde ústředním cílem byla „touha, vůle po slasti“ a Adlerově individuální psychologii, kde převládala „touha po moci“, přichází Frankl s lidskou potřebou „touhy po smyslu“.

Frankl logoterapii charakterizoval jako metodu otevřenou do budoucnosti – k tomu, co má člověk splnit (není důležité to, co očekává od života, ale to, co život očekává od něho). Logoterapii tedy nejlépe vystihuje Franklova věta: „*O otázce: **Jaký má život smysl?**, se domnívám, že je špatně položena a že správně zní: **Jaký smysl chci dát svému životu?***“ (Wikipedie, online).

Logoterapie je zaměřena na specificky lidské stránky existence člověka. Zakládá se na „vzdoromoci“ lidského ducha, tedy na schopnosti přijímat danosti lidské bytosti aktivním a samostatným způsobem. Pokud je člověk schopen přijmout svobodně a zodpovědně své životní události, nabývá jeho existence určitý smysl. Ústředním motivem je „vůle“ člověka k nalézání smyslu v konkrétních životních situacích a naplňování tohoto smyslu činy a vlastními rozhodnutími. „*„Logos“ v pojetí V. Frankla značí „objektivní duchovní svět smyslu a hodnot“; někdy též prostě „smysl v životě“. Prožitek smysluplnosti lze zhruba vyložit jako prožívanou objektivní hodnotnost vlastního počínání v životě. Dle Frankla je naplňování vlastního života smyslem,*

uskutečňování přirozené lidské „vůle ke smyslu“, vrcholnou pohnutkou duchovní existence člověka. Z tohoto pohledu je pro něj život řetězcem situací, do nichž je stavěn či do nich vstupuje, které musí tak či onak zvládnout, a které obsahují zcela určitý smysl právě pro něj samotného. On pak usiluje o to, aby tento smysl vycítil a objevil“ (Balcar 2007, online).

Zatímco logoterapie směřuje k člověku od objektivních hodnot duchovního světa svobody a zodpovědnosti, existenciální analýza zkoumá subjektivně prožívané reakce na realitu všedního dne. *„Lze říci, že jde o dvě cesty – cestu poznání a cestu pomoci – které si vycházejí vstříc“*, uvádí Balcar (2007, online). Franklova existenciální analýza *„pojímá člověka jako přirozeně směřujícího k uskutečňování hodnot, a tím naplňujícího svůj život smyslem. Popisuje ho jako celistvou jednotu tělesna, duševna a duchovna - tři hlavních lidských rozměrů jeho bytí.....Zdůrazňuje, že hodnoty a smysl v životě člověka mají svou objektivní povahu a konkrétní obsah v jednotlivých životních situacích a událostech. Existují pro něj ve světě a přesahují tělesné a duševní meze jeho individuálního života“* (Balcar, 2007, online).

Frankl (1994) pokládal za nejdůležitější motivační hodnotu – „vůli ke smyslu“. Pokud není touha po smyslu naplněna, dochází k frustracím, k existenčnímu vakuu, prázdnotě. Termín „existenční“ se vztahuje k existenci jakožto specificky lidskému způsobu bytí, ke smyslu existence, k úsilí nalézt konkrétní smysl – vůli ke smyslu.

Frankl rozlišuje dvě stádia syndromu ztráty smyslu: existenciální vakuum a existenciální neurózu. Existenciální vakuum (existenciální frustrace) je běžný jev, který se vyznačuje subjektivním stavem nudy, apatie, prázdnoty a únavy. Člověk postrádá životní směr a zpochybňuje smysl většiny životních aktivit. Řada lidí prožívá podobné emoce na konci pracovního týdne - tzv. nedělní neuróza (Kupka, 2013, online).

Patologickým vyústěním existenciální frustrace může být tzv. **noogenní neuróza**, jejíž podstatou je ztráta životního smyslu. Neuróza vyvolává napětí a „stav nouze“. Nejde o duševní onemocnění, ale spíše o „krizi svědomí, duchovní bídu“. Noogenní neurózy mají původ v noos (mysl, duch), nikoli v psýché jako ostatní (psychogenní) neurózy. Pramení z konfliktů mezi jednotlivými hodnotami, v konfliktech morálních (Balcar, 2007, online).

Základem logoterapeutické léčby je diagnostický rozhovor a pozorování. Obě metody hodnotí vliv somatických, psychických i sociálních faktorů na onemocnění. Dále je rozhovor zaměřen na známky existenciální frustrace v aktuálním životě jedince. Terapeutický přístup je zaměřen na nápravu lidského života především v těch případech, kdy je zdraví porušeno přímo nenaplněním základních potřeb člověka. Podle Balcara (2007, online) je cílem uvědomělá změna, přestavba postoje k danostem vlastního života. A z toho pak vyplývající změna v sebepojetí a v praktickém přístupu k problémům běžného dne.

Logoterapie má dva základní způsoby uplatnění. Logoterapie jako logoterapie-tj. logoterapie smyslu a logoterapie jako psychoterapie.

Logoterapie jako logoterapie – je poradenský přístup, který pomáhá při hledání, uskutečňování smyslu v životě, využívá nestrukturované metody. Terapeut je spíše průvodcem než specialistou – vyzývá klienta k hledání možností, k experimentování, přesvědčuje ke změně životního postoje, nabádá, aby se klient věnoval ne tomu, co on chce, ale tomu, co je v dané situaci možné. Základem smyslu je hodnota.

Logoterapie jako psychoterapie – uplatňuje se pomocí strukturovaných metod - postojových změn, dereflexe, tedy postupy s jasnou stavbou. Konkrétní náplň a průběh se přizpůsobuje situaci a možnostem klienta. Cílem je, aby si klient osvojil přístup ke skutečnostem svého života (Kadlubiec, 2011).

Základními prostředky logoterapeutických technik a metod jsou kromě rozhovoru a pozorování také dotazníky – např. Logo-test E. Lukasové a Existenciální škála A. Längleho.

5.4 ALFRIED LÄNGLE A ELISABETH LUKASOVÁ

Ještě za Franklova života došlo k vývoji dvou rozdílných přístupů k logoterapii. Z těchto přístupů se počátkem devadesátých let 20. století vyvinuly dva samostatné směry – prezentovány především Franklovými žáky - Alfriedem Länglem a Elisabeth Lukasovou, uvádí Wegenknecht (2009). Jiné pojetí těchto směrů se projevilo především ve vztahu logoterapie a psychoterapie. Lukasová důsledně dbá na tradiční pojetí péče o

duši ve smyslu původní Franklovy koncepce a svůj přístup nazývá originální logoterapií podle V. E. Frankla. Naproti tomu Längle pojímá logoterapii jako součást existenciální analýzy.

Alfried Längle (nar. 1951) - rakouský psychoterapeut, klinický psycholog a lékař, který v letech 1976- 1983 absolvoval výcvik u V. E. Frankla, v následujících dvou letech byl jeho přednáškovým asistentem. V roce 1985 zakládá společnost GLE - „Gesellschaft für Logotherapie und Existenzanalyse“, jejímž předsedou je dodnes. (Pozn.: V Praze je v činnosti pobočka, známá pod zkratkou SLEA - Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu). V roce 1991 končí jeho velmi těsná spolupráce s Franklem, a to na základě Länglova rozpracování logoterapie – přiklání se k existenciální analýze jako samostatně fungující terapii (tento přístup Frankl neschválil, považoval ho za odklon od logoterapie). Längle existenciální analýzu přetvořil na koncepci, která se nesoustřeďuje jen na tematiku smyslu, ale hlavně na podmínky umožňující naplněný život.

Längle pojímá smysl následovně: *„Smysl nejenom dává životu hodnotu, nýbrž neustále se sám osvědčuje jako hodnota umožňující člověku přežít. Ten v něm rozpoznává právě ten směr, jímž život nabude hodnoty – té nejvyšší hodnoty za daných okolností“* (Längle, 2002, s. 40). Svůj život si utváří každý z nás sám – každý je zodpovědný za svá rozhodnutí. Naše životní cesta není nikdy dána předem. Naše budoucnost je otevřená. Nikdo by neměl žít v slepé pasivitě. *„Smysluplný život neznamená nic více ani nic méně než z okolností a možností dané situace uskutečnit to nejlepší možné“* (Längle, 2002, s. 23).

Längle vnímá cestu ke smyslu ve shodě s Franklem. Hovoří o specifických schopnostech člověka, které nazývá sebeodstup (tj. vnímání objektivní skutečnosti) a sebezpřesah (tj. cítění hodnoty). Popisuje cestu ke smyslu jako schopnost:

- poodstoupit od svých přání, představ a otevřít se tak nezkreslenému vnímání situace – **umět vnímat objektivní skutečnosti,**
- vstoupit do citového vztahu k něčemu, k někomu jinému – **cítění hodnoty,**
- rozhodnout se pro možnosti podle subjektivního hodnocení – **volba z možností (rozhodování),**

- aktivně jednat a nést následky – **vstup do situace angažovaným způsobem** (Kupka, 2013, online).

Na základě logoterapie a existenciální analýzy vytvořil společně s C. Orglerovou a M. Kundim tzv. existenciální škálu. Längle její konstrukci opírá především o svou metodu hledání smyslu: podle níž jedinec - pokud má nalézt smysl - potřebuje:

- *„nezkresleně vnímat situaci, nepromítat do ní svá přání...,*
- *otevřít se hodnotám, které ho obklopují a procítit jejich cenu...,*
- *svobodně se rozhodovat...,*
- *své rozhodnutí se odvážit realizovat, být toho schopen a nést za to odpovědnost...“*, uvádí Netíková (2001, online).

Längle dále rozpracoval metodu PEA (osobní existenciální analýzu), jako svůj terapeutický přístup. Podle Balcara (2007, online) si klade za cíl kauzální léčebný zásah do dynamiky jednání a prožívání. (Pozn.: Docent Karel Balcar tuto metodu přeložil a u nás zavedl do praxe).

Elisabeth Lukasová (nar. 1942) je rakouská psychoterapeutka a klinická psycholožka. Je považována (i samotným Franklem) – za jeho nejvěrnější a nejpřesnější následovnici. Vystudovala psychologii na Vídeňské univerzitě. Již během studií se osobně seznámila s V. Franklem a zůstávala s ním v kontaktu až do jeho smrti.

Pojem smyslu se pokusila dále upřesnit. *„Kdyby byl smysl života dosažitelný, potom by bylo další žití beze smyslu; kdyby byl nedosažitelný, neexistoval by pro nás. Smysl života nesmí být chápán ani jako dosažitelný nebo nedosažitelný, ani jako opakující se nebo nahraditelný fenomén, neboť smysl lidského života je v lidském úsilí a zápasu člověka se sebou samým“* (Lukasová, 1998, s. 85).

Lukasová vnímá cestu ke smyslu skrze úkoly, které jsou vždy osobní. Co mohu prožít, vytvořit či vykonat? Čím mohu dát příklad ostatním? Jak mohu změnit sebe, pokud nemohu změnit situaci? Smysl, dle Lukasové, nelze získat přímo, nikdo ho nikomu nemůže poskytnout (Kupka, 2013, online). Smyslem života není cíl a ztráta cíle neznamená bezsmyslnost života. *„Cíl se může a nemusí uskutečnit, obě možnosti jsou v něm dány od začátku, ale smysl života tím zůstává nedotčen“* (Lukasová, 1998, s. 85).

Lukasová významně obohatila logoterapeutické techniky. Existenciální analýzu propracovala ve významu logoterapeutické antropologie. Logoterapii pojala jako antropologický nástroj nové i prastaré péče o duši, která by naplnila mnoho knižních stran – a přesto je možné ji charakterizovat slovy: „výzva k zodpovědnosti“ – adresovaná na stranu pacientů i na stranu psychoterapeutů (Lukasová, 1998, s. 159).

Logoterapii opěvuje slovy: „*Malé slůvko útěchy ve velké bedně psychoterapeutických metod může být jako paprsek světla, který náhle umožní rozpoznat, co utajuje temnota: že také tvoje utrpení má smysl – když mu smysl dáš*“ (Lukasová, 1998, s. 27). „*Žádné utrpení nemůže zdolat člověka, který je ochoten smysl tohoto utrpení hledat a není myslitelná žádná ztráta, ve které by se nedala najít nějaká možnost smyslu*“ (Lukasová, 1998, s. 85).

Psychoterapeutku charakterizuje profesor Kazimier Popielski v předmluvě její knihy „I tvoje utrpení má smysl“ následovně: „*Paní dr. E. Lukasová na podkladě své velké klinické zkušenosti významně obohatila teoretické koncepce prof. Frankla.....Její zvláštním přínosem, je její osobní až dojemná lidskost, která ji chrání před upadnutím do pouhé techniky nebo manipulující strategie a dává jí sílu vrátit ztracený úsměv lidem jí svěřeným. Obdivuhodná je také její odvaha, se kterou se odvážila přiznat se k logoterapii, a její mistrné uplatnění logoterapeutických principů v konkrétním dialogu s lidmi, kteří potřebují radu, tedy lépe řečeno hledají smysl, anebo s lidmi, kteří hledají smysl utrpení*“ (Popielski in Lukasová, 1998, s. 7).

Elizabeth Lukasová vytvořila dotazníkovou metodu Logo-test, kterým lze měřit „vnitřní naplnění smyslu“.

5.5 HLEDÁNÍ SMYSLU ŽIVOTA Z POHLEDU BEZDOMOVCE

Určitým mezníkem v hledání smyslu života je náročná životní situace. Situace, která s námi otřese, z vteřiny na vteřinu obrátí náš život vzhůru nohama. Nelze popřít, že pro každého jedince je důležité – mít rodinu, trvalé zaměstnání, pevné zdraví a samozřejmě – střechu nad hlavou. Dojde-li ke ztrátě v jedné z těchto zásadních oblastí, jedinec se stává duševně nevyrovnaným, nešťastným, vnitřně prázdným, frustrovaným,

popřípadě drogově závislým. Osobou, po které nikdo nic nežádá, která se cítí nevyužitá, která nemá žádný úkol ani žádný cíl. V případě bezdomovce i osobou, která nemá ani střechu nad hlavou.

Ten, kdo z nějakého důvodu nezvládá svůj život, bezdomovectví je posledním stupněm, kam se lze ve společenském žebříčku propadnout. Jde o pomyslné „dno společnosti“. Lidé žijící na ulici jsou považováni za nemotivované. Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 254) konstatují: „**Smysl života je to, co bezdomovcům chybí. Staří bezdomovci svůj smysl života ztratili, zdá se, že mladí bezdomovci ho ani nenalezli. Jejich startovní pozice je znevýhodněna a nemají s čím porovnat svůj dosavadní život na ulici**“.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1 METODOLOGIE

Metodologická část se věnuje výzkumným otázkám, metodám výzkumu a technice sběru dat, popisuje výzkumné prostředí, charakterizuje výzkumný soubor, popisuje dotazovací techniky a průběh výzkumného šetření.

1.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Studií, které se zabývají fenoménem bezdomovectví, je v současné době mnoho. Jsou zaměřeny především na dynamický rozvoj bezdomovectví, na efektivní intervenční strategie a prevenci, na výskyt duševních chorob u této populace apod. Velmi málo studií se věnuje subjektivnímu prožívání kvality života bezdomovců. V našem výzkumném šetření, které má charakter kvantitativního výzkumu, se zabýváme právě prožíváním smyslu života u osob, jejichž domovem je ulice. Chceme tak poskytnout alespoň orientační pohled na danou problematiku.

Naším prvním výzkumným cílem bylo zjistit názory a postoje lidí bez domova na jejich současnou životní situaci. Podle odborníků, kteří se zabývají bezdomovskou populací (např. Vágnerová, Csémy, Marek) je život na ulici špatný jako celek, představuje alternativu maximálně zjednodušené existence – ulice nic nedává, naopak bere všechno. Zakladatel střediska Naděje Ilja Hradecký (2013, online) dokonce tvrdí: „Ztratit domov, stát se bezdomovcem, je totální dno. Nic horšího snad neexistuje“. Na základě těchto faktů jsme formulovali výzkumnou otázku č. 1:

- **Je životní situace bezdomovské populace životní krizí - propadem až na samé dno?**

Druhým výzkumným cílem bylo zjistit, jaké potřeby a hodnoty mají v současné situaci pro klienty střediska Naděje význam. Odborníci (Vágnerová, Csémy, Marek) popisují, že život na ulici má jiná pravidla. Přežít na ulici, znamená přizpůsobit se zde platným pravidlům a stylu života. Adaptace na bezdomovecký styl života je hodně

náročná a vyžaduje určitou odolnost. Bezdomovci mají s řízením vlastního života velké problémy. Nejenže se jim rozpadá denní režim a náplň jejich života je jen pouhé flákání a přežívání, ale chybí jim bazální jistota možnosti uspokojit i ty nejzákladnější potřeby. Na základě těchto skutečností jsme si položili výzkumnou otázku č. 2:

- **Jaké potřeby a hodnoty považují osoby bez domova za důležité?**

Třetím výzkumným cílem bylo zjistit, jak lidé bez střechy nad hlavou pohlíží na svou budoucnost. Přestože je budoucnost nezbytnou součástí našich životů - jak uvádí Marek - bezdomovci jsou koncentrováni na přítomnost, o budoucnosti většinou neuvažují. Dokonce tvrdí, že „*budoucnost se jim zhroutila jako domeček z karet*“. Na základě tohoto tvrzení jsme si položili výzkumnou otázku č. 3:

- **Má bezdomovec sílu ještě pro něco žít, nebo je život na ulici jen cestou odnikud nikam?**

1.2 METODA VÝZKUMU A TECHNIKA SBĚRU DAT

Pro výzkumné šetření této diplomové práce byla primárně zvolena metoda kvantitativního výzkumu s využitím Logo-testu E. Lukasové a Existenciální škály A. Längleho, Ch. Orglerové a M. Kundiho.

U zvoleného **Logo-testu** se zdálo být výhodou, že neslouží k hluboké diagnostice, nýbrž je určen pro rychlé získání podstatných informací. Test hodnotí aktuální prožívání života u osob od šestnácti let věku. Lze jím posoudit, na jakém stupni, v jakých ohledech prožívá jedinec svůj život smyslně, či zda strádá - má pocit „smysluprázdnosti“. Jeho hlavním účelem je určit stupeň eventuálního ohrožení.

Existenciální škála hodnotí schopnost jedince vycházet se sebou samým, schopnost dobře vycházet se světem. Měří čtyři duchovní oblasti: sebeodstup, sebepřesah – vztahují se k faktoru P = personalita; svoboda, odpovědnost – vztahují se k faktoru E = existencialita. Dotazník pracuje s hodnotící škálou – šesti modifikacemi odpovědí, a to v rozsahu odpovědi „naprosto platí“ po odpověď „naprosto neplatí“. Využít v odpovědích „zlatou střední cestu“ není možné. Dotazník není sestaven z otázek, ale ze 46 tvrzení, ke kterým se respondent vyjadřuje.

Vzhledem ke složení výzkumného vzorku - klientům střediska Naděje, bylo nutné osloveným respondentům jednotlivé položky předčítat, mnohdy i vysvětlovat obsah sdělení, a poté jejich odpovědi písemně zaznamenávat. Využito bylo i názorné (barevně provedené) hodnotící stupnice „naprosto platí“ - „naprosto neplatí“, kartiček s odpověďmi ano – ne, třístupňová škála: velmi často – občas – nikdy.

Z důvodu kognitivních schopností oslovených klientů bylo od těchto dotazníků ustoupeno. Touto metodou bylo získáno celkem pět kompletně vyplněných dotazníků.

Jako vhodný nástroj pro sběr potřebných informací jsme se nakonec rozhodli použít polostrukturovaný rozhovor. Tato metoda je nejrozšířenější formou „interview“ - řeší mnoho nevýhod nestrukturovaného i plně strukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor je založen na vytvoření určitého scénáře, ve kterém si specifikujeme okruhy otázek a alternativní odpovědi. Výhodou je skutečnost, že tazatel může během rozhovoru probírané okruhy i pořadí otázek zaměňovat. Vhodné bývá použít tzv. inquiry, neboli upřesnění, vysvětlení, doplnění odpovědi účastníka (Miovský, 2006). Nejen tazatel, ale i respondent má tedy v rozhovoru určitou volnost, větší prostor pro vyjádření svých názorů. Tento typ rozhovoru umožňuje lepší pružnost v procesu získávání informací a dává lepší srovnatelnost odpovědí jednotlivých respondentů. Jednotlivé rozhovory trvaly v průměru 60-80 minut. Odpovědi byly písemně zaznamenány.

1.3 VÝZKUMNÉ PROSTŘEDÍ A VÝZKUMNÝ SOUBOR

O umožnění výzkumu jsme požádali vedení největšího nízkoprahového denního centra v Mladé Boleslavi - středisko Naděje. Středisko poskytuje sociální služby osobám bez přístřeší – zaměřuje se na osoby v nepříznivé sociální situaci (spojené se ztrátou bydlení a žijící v nevyhovujících životních podmínkách). Plní funkci místa prvního kontaktu – nabízí uspokojení základních životních potřeb a následně zajišťuje a zprostředkovává služby podporující stabilizaci jedince a jeho návrat k běžnému způsobu života.

Sběr dat se odehrával v pracovně sociálních pracovníků střediska, kde bylo zajištěno plné soukromí respondentů.

Cílovou výzkumnou skupinou byli lidé bez domova využívající právě služeb tohoto střediska. Výběr klientů byl náhodný, byl podmíněn pouze jejich ochotou odpovídat na otázky výzkumníka. Ne všichni oslovení s rozhovorem souhlasili. Těch „ochotných“ odpovídat bylo nakonec celkem padesát.

1.4 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Výzkumné šetření proběhlo v několika etapách, v časovém horizontu 6 měsíců (červen – listopad 2015).

První etapa proběhla v červnu 2015, kdy byly klientům střediska Naděje předloženy dotazníky Logo-test a Existenciální škála. Zde jsme narazili hned na několik překážek. Velkou překážkou byla především kognice klientů střediska. Jiní jedinci předčasně ukončili vyplňování - dotazníky se jim zdály příliš dlouhé. Došli jsme k závěru, že je třeba změnit nástroj sběru dat. Současně jsme se rozhodli pět dokončených standardizovaných dotazníků vyhodnotit a využít jako „předvýzkum“.

Náplní druhé etapy byla příprava schématu rozhovoru. Otázky pro klienty byly tematicky rozděleny do okruhů - byly zaměřeny na identifikační znaky, subjektivní vnímání života na ulici, pohledy na sebe sama, představy o budoucnosti. Součástí otázek byly i alternativní odpovědi. Poté proběhla pilotáž - srozumitelnost otázek pro bezdomovskou klientelu jsme nechali prověřit přímo sociálními pracovníky střediska Naděje. Na základě jejich připomínek ke srozumitelnosti i adekvátnosti jednotlivých položek došlo k určitým úpravám.

V další etapě probíhal vlastní sběr dat s klienty střediska Naděje. Před začátkem rozhovoru byli klienti Naděje seznámeni s účelem dotazování. Respondentům byla zaručena anonymita a všichni byli seznámeni s tím, že mohou rozhovor kdykoliv ukončit. Dotazování bylo mnohdy velmi náročné, a to nejen z hlediska časového. Získat validní odpovědi, stálo nemalé úsilí. Správnost údajů musela být mnohdy ověřována opakovanými dotazy, neboť odpovědi respondentů často obsahovaly vzájemně se vylučující informace. Tyto nepřesnosti lze možná přičítat důsledkům nadužívání psychoaktivních látek, které narušují fungování paměti, nebo možná i nyní

zaběhnutému stylu života, který nevyžaduje takové uvažování, nebo se jim zkrátka jen nechtělo přemýšlet.

Na zřetel je zapotřebí vzít i fakt, že výpovědi lidí bez domova mohou být ovlivněny mnoha faktory – jejich momentální situací, aktuálními problémy, naplněním jejich potřeb apod.

Závěrečná etapa byla ve znamení zpracovávání veškerých získaných dat. Využito bylo klasické manuální čárkovací metody. Byly spočítány absolutní i relativní četnosti a průměrné hodnoty. Vzhledem k tomu, že celkový počet respondentů tvořil 50, jsou absolutní i relativní četnosti vyjádřeny stejnou hodnotou. Některé získané výsledky byly zaneseny do tabulek, některé byly pro lepší názornost zpracovány graficky. Etapa zpracování získaných dat trvala celé tři měsíce.

2 VÝSLEDKY „PŘEDVÝZKUMU“ A JEJICH ANALÝZA

2.1 VYHODNOCENÍ LOGO-TESTU E. LUKASOVÉ

Testová předloha má verzi pro muže a verzi pro ženy a je členěna na tři části:

První část obsahuje devět výroků, které se týkají pozitivních životních hodnot. Dotazovaná osoba na ně odpovídá ano x ne. **V druhé části** je uvedeno sedm položek zaměřených na existenciální frustraci. Zkoumaná osoba má uvést, jak často prožívá uvedené pocity. K dispozici je třístupňová škála – velmi často – občas - nikdy. **Ve třetí části** jsou popsány tři životní příběhy, ke kterým se má daná osoba vyjádřit. Je zde také prostor pro uvedení příběhu.

Vyhodnocením jsou sečtené body z jednotlivých částí Logo-testu. Podle výsledků se zkoumaná osoba zařazuje do kvartilů (do určitého pásma). Q1 je nejvyšší a Q4 nejnižší úrovní naplnění života smyslem (Balcar, 1992). Křivohlavý (2006) popisuje další formu hodnocení D9 a D10 - ta počítá s decily, kde D9 a D10 označují nejhorší situaci. Pro náš výzkum jsme použili standardizovaný dotazník pro české prostředí - Karlem Balcarem (1992).

Vyhodnocením jednotlivých částí dotazníku jsme získali „celkový skóre“ každého respondenta. Tento skóre zařadil respondenty do určitého pásma a umožnil nám posoudit „prožívanou smysluplnost“ oproti „existenciální frustraci“. Následující tabulka ukazuje pásma, kterých oslovení jedinci bez střechy nad hlavou - na základě svého skóre - dosáhli.

Tabulka č. 1 – DOSAŽENÁ PÁSMO V LOGO-TESTU

	Celkový skór	Pásma v Logo-testu
Respondent 1 – muž (24 let)	17	Q2 + Q3
Respondent 2 – muž (51 let)	15	D9
Respondent 3 – žena (24 let)	13	Q2 + Q3
Respondent 4 – žena (34 let)	17	Q4- (D9 + D10)
Respondent 5 – muž (40 let)	18	D9

Z tabulky je patrné, že se **2 osoby nacházejí v pásnu (Q2 + Q3)**. Tito respondenti se nacházejí ve středním pásnu - nemají ani mimořádně dobrou ani mimořádně špatnou úroveň prožívané smysluplnosti – tedy, nejsou existenciálně ani zajištěni, ani zvláště ohroženi. **V pásnu Q4- (D9 + D10) skórovala 1 respondentka.** Prožívaná smysluplnost u jedinců umístěných do tohoto pásma není dobrá – je na hranici existenciální frustrace. **2 respondenti dosáhli pásma D9** a zařadili se tak mezi jedince se špatným naplněním smysluplnosti, mezi jedince, u kterých se vyskytuje existenciální frustrace. Ani jedna osoba nedosáhla pásma Q1 – kam řadíme jedince, u nichž je smysluplnost života dobrá až výborná. Také do pásma D10, které již charakterizuje skóry patologického rázu, se nezařadil nikdo.

2.2 VYHODNOCENÍ EXISTENCIÁLNÍ ŠKÁLY

Existenciální škála skóruje čtyři kategorie:

- **sebeodstup (SO)** – hodnotí schopnost jedince vytvořit si odstup vůči sobě, schopnost odpoutat se vnitřně od vlivů svých přání, cílů; tedy vnímat svět nezkresleně,
- **sebeopřesah (SP)** – popisuje schopnost angažovat se citově, soucítit,
- **svoboda (SV)** – měří schopnost nacházet reálné možnosti svého jednání.
- **odpovědnost (OD)** – hodnotí schopnost odhodlat se, angažovat se pro osobní úkoly, nést důsledky s pocitem jistoty.

Sečtením hrubých skóre SO a SP jsme získali **hrubý skóre P** – který hodnotí kognitivní a emoční přístup jedince k sobě samému. Součtem hrubých skóre SV a OD jsme získali **hrubý skóre E** – který popisuje schopnost jedince vyznat se ve světě a činit důležitá rozhodnutí. Výsledný **celkový skóre (CS)** je pak součtem hrubých skóre P a E.

V roce 1994 byly sebrány - v rámci hromadného šetření pomocí dotazníku „Existenciální škála“ - údaje od českých univerzitních studentů a byla provedena statistická analýza výsledků, které umožňují porovnání několika normativních ukazatelů.

Tabulka č. 2 – STŘEDOVÉ TENDENCE ŠKÁLOVÝCH HODNOT

stupnice	SO	SP	SV	OD	P	E	CS
průměr	31,71	64,14	46,47	50,88	95,86	97,35	193,20

Tabulka č. 3 – ŠKÁLOVÉ HODNOTY JEDNOTLIVÝCH RESPONDENTŮ

	SO	SP	SV	OD	P	E	CS
R1	28	64	43	41	92	84	176
R2	19	66	29	45	85	74	159
R3	33	64	31	43	97	74	171
R4	22	60	48	61	82	109	191
R5	18	49	32	39	67	71	138

Aktivně se vypořádávat s vnitřními a vnějšími nároky vlastního života, dobře vycházet se sebou samým i s okolním světem má jedinec s průměrem CS 193,20. Jak vyplývá z výše vyplněné tabulky, na tuto hodnotu nedosáhl ani jeden oslovený klient střediska Naděje. K průměru se přiblížila pouze jedna osoba, a to s hodnotou 191.

3 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ANALÝZA

3.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkumný soubor tvoří pouze klienti, kteří využívají sociální služby střediska Naděje v Mladé Boleslavi. Charakteristiku vzorku uvádíme v přehledné tabulce č. 1.

Tabulka č. 4 - CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU (N=50)

Pohlaví	četnost	procentuální zastoupení
muž	36	72
žena	14	28
Věk	četnost	procentuální zastoupení
do 20 let	2	4
21-30 let	4	8
31-40 let	14	28
41-50 let	8	16
51-60 let	18	36
nad 60 let	4	8
Rodinný stav	četnost	procentuální zastoupení
svobodny/-á	16	32
ženatý/ vdaná	2	4
ovdovělý/ -á	2	4
rozvedený/ -á	26	52
dlouhodobý partnerský vztah	4	8
Dosažené vzdělání	četnost	procentuální zastoupení
základní	4	8
vyučen v oboru	40	80
střední s maturitou	6	12
Zaměstnání	četnost	procentuální zastoupení
zaměstnán	2	4
nezaměstnán	44	88
důchod/ invalidní důchod	4	8

Délka obd. bez domova	četnost	procentuální zastoupení
do 1 roku	16	32
2-3 roky	6	12
4-5 let	16	32
6-10 let	10	20
více jak 10 let	2	4
Přespávání	četnost	procentuální zastoupení
střecha nad hlavou	12	24
bez střechy nad hlavou	38	76
Zdravotní stav	četnost	procentuální zastoupení
naprosto zdravý/ -á	4	8
drobné zdravotní problémy	10	20
vážnější zdravotní problémy	34	68
těžce nemocný/ -á	2	4

Z tabulky vyplývá následující charakteristika našeho výzkumného vzorku:

- Soubor tvořilo nejvíce osob z věkové kategorie 51-60 let (36%), nejméně byla zastoupena kategorie nejstarších jedinců - nad 60 let (8%) a kategorie jedinců nejmladších – do 20 let (4%). **Průměrný věk oslovených klientů je 45 let** (nejmladší 19, nejstarší 62 let).
- **Značně nerovnoměrné je zastoupení mužů (72%) a žen (28%).**
- Pokud jde o rodinný stav, **více jak polovinu (52%)** našeho výzkumného vzorku **tvořili rozvedení.**
- Jako nejvyšší dosažené vzdělání uváděli klienti střediska Naděje nejčastěji **vyučení v oboru - s výučním listem** a to dokonce v 80%.
- Z osloveného výzkumného vzorku (50 osob) pracují pouze 2 jedinci, **88% nikde nepracuje.**
- Více jak polovina oslovených bezdomovců žije na ulici 4-10 let. **Nejpočetnější skupinu tvoří jedinci, kteří žijí na ulici 4-5 let (32%)** a ti s délkou pobytu **do 1 roku (32%).** Poměrně početnou skupinu tvoří i ti, co pobývají na ulici 6-10 let (20%). **Nejmenší skupinu tvoří jedinci s délkou pobytu více jak 10 let (4%).**

- **Pouze 12 osob (24%) přespává na místech, kde mají skutečnou střechu nad hlavou.** Dva jedinci přespávají u kamarádů, čtyři na ubytovně, šest osob má finanční prostředky a využívá služeb střediska Naděje. **Ostatní oslovení (76%) přespávají na obvyklých místech venku** – v lese, na stromě, pod mostem, ve stanu, v autě. Ani jedenkrát nezazněla odpověď squat.

Informace získané výzkumným šetřením jsme analyzovali a tematicky rozdělili do třech základních celků:

- **život na ulici,**
- **aktuální hodnotové hierarchie,**
- **pohled na současný život, představy o budoucnosti.**

3.2 ŽIVOT NA ULICI

Jak náš výzkum ukázal, **většina oslovených osob (80%) je přesvědčena, že oni sami udělali nějakou chybu**, a proto skončili na ulici. Z odpovědí respondentů je patrné, že příčina bezdomovectví je různá- nejčastěji vyplývá ze špatné finanční situace a neschopnosti tuto situaci řešit. **Pouze 10 jedinců (20%) se považuje za oběť** a obviňuje okolí, nejčastěji bývalého partnera. Stěžejní postavení, jak se ukázalo, měla rodina - chápána jako pomoc, opora; nyní chápána jako zdroj trápení a stresu.

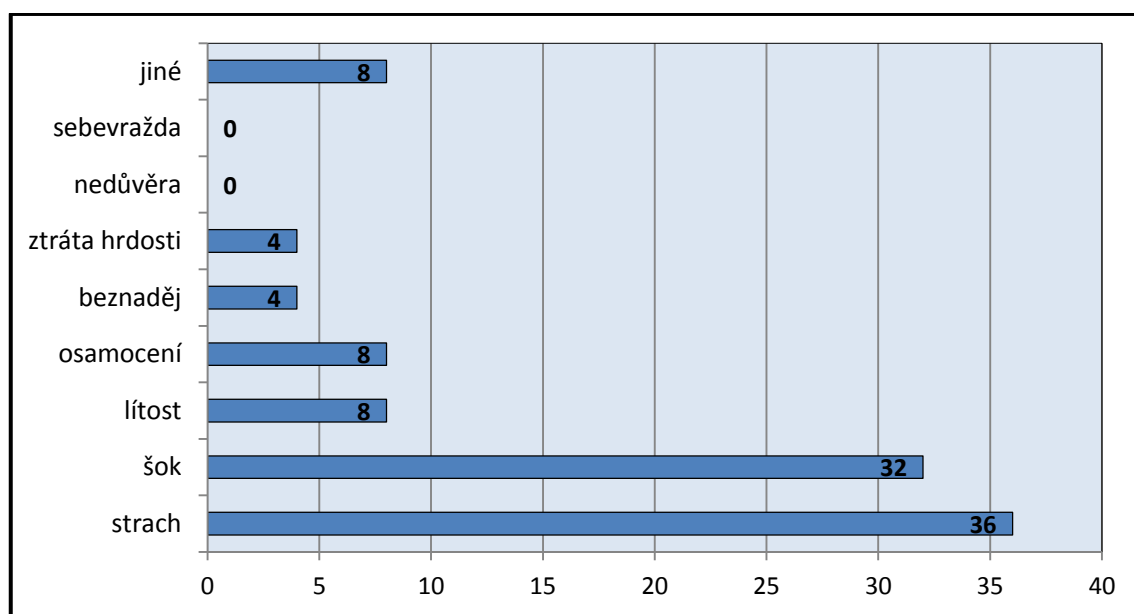
Tabulka č. 5 - ZODPOVĚDNOST ZA SOUČASNOU SITUACI

	četnost	procentuální zastoupení
já sám	40	80
někdo jiný	10	20

Příchod na ulici pro 68% oslovených respondentů představoval šok nebo strach. 16 osob (32%) hodnotilo novou situaci jako šok, 18 osob (36%) pociťovalo v neznámém prostředí strach. Ostatní bezdomovci pociťovali lítost (8%), osamocení (8%), beznaděj (4%) či ztrátu hrdosti (4%). Žádný z oslovených bezdomovců nepociťoval na ulici nedůvěru, žádného nenapadla myšlenka dobrovolně ukončit svůj těžký život. Mezi respondenty se našli též 4 jedinci (8%), kterým život na ulici vyhovuje. V jejich otevřených odpovědích zazněla slova:

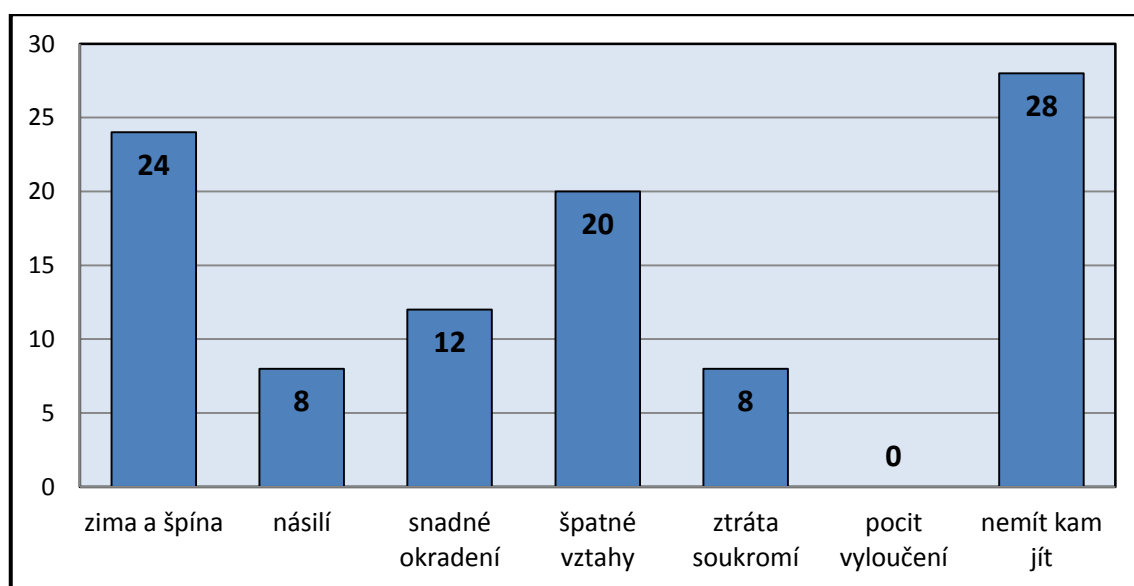
- „Žiju si v přírodě, jsem bezstarostnej, spokojenej....“
- „Jinej život neznám a vyhovuje mi....“
- „Ani jiný život nevyhledávám....potuluju se od malinka....a je mi fajn...“
- „Já se za bezdomovce nepovažuju....“

Graf č. 1- PŘÍCHOD NA ULICI PŘEDSTAVOVAL

Zajímavé odpovědi přinesla následující otázka. Pro **28% oslovených bezdomovců je na životě na ulici nejhorší vědomí, že nemají kam jít**. Za nezávidění hodné považuje 24% jedinců skutečnost, že se nemají kde ohřát, všude kolem nich je jen zima a špína. 10 jedinců (20%) považuje za nejhorší špatné vztahy s ostatními bezdomovci. Snadné okradení - jako nejhorší skutečnost na bezdomovském životě - vidí 12% jedinců. Fakt, že se bezdomovec stává častěji obětí násilí, uvádí 8% bezdomovců, stejný počet považuje na bezdomovectví nejhorší ztrátu soukromí.

Graf. č. 2 - NA ŽIVOTĚ NA ULICI JE NEJHORŠÍ

Přestože nadměrná konzumace alkoholu bezdomovcům ničí zdraví, **84% osob bez střechy nad hlavou se domnívá, že jim láhev alkoholu pomáhá lépe přežít probíhající den.**

Tabulka č. 6 – ÚLOHA ALKOHOLU NA ULICI

	četnost	procentuální zastoupení
ano	42	84
ne	8	16

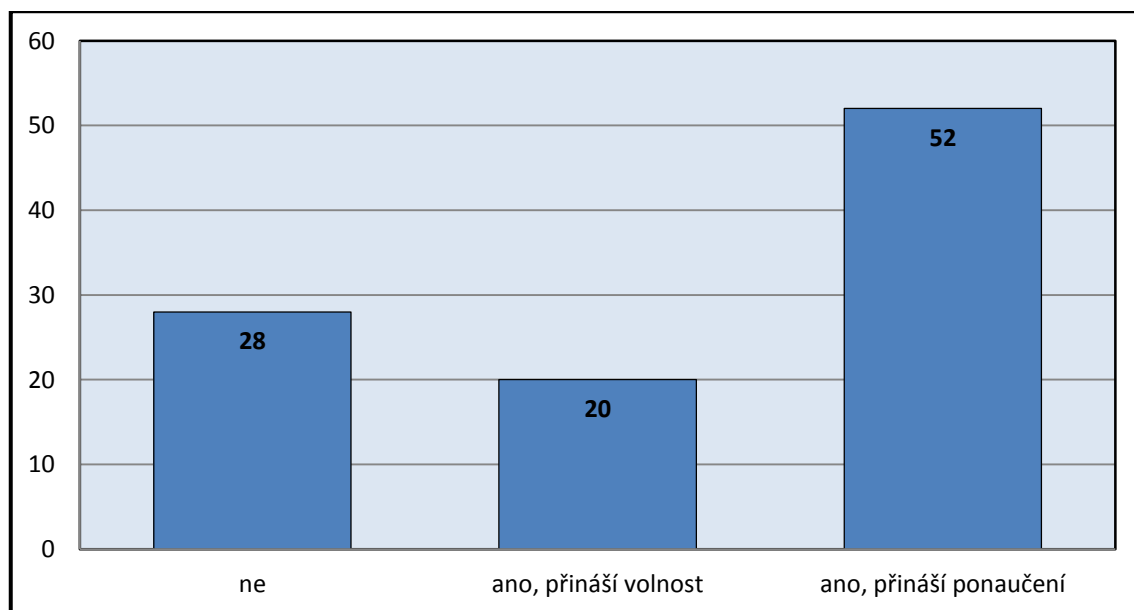
Jedna z otázek zjišťovala, zda se lidé bez domova cítí vyloučení ze společnosti. Přinesla překvapivé zjištění - **pouze 28% oslovených bezdomovců identitu vyloučených sdílí.**

Tabulka č. 7 - NÁZOR NA VYLOUČENÍ

	četnost	procentuální zastoupení
ne	36	72
ano	14	28

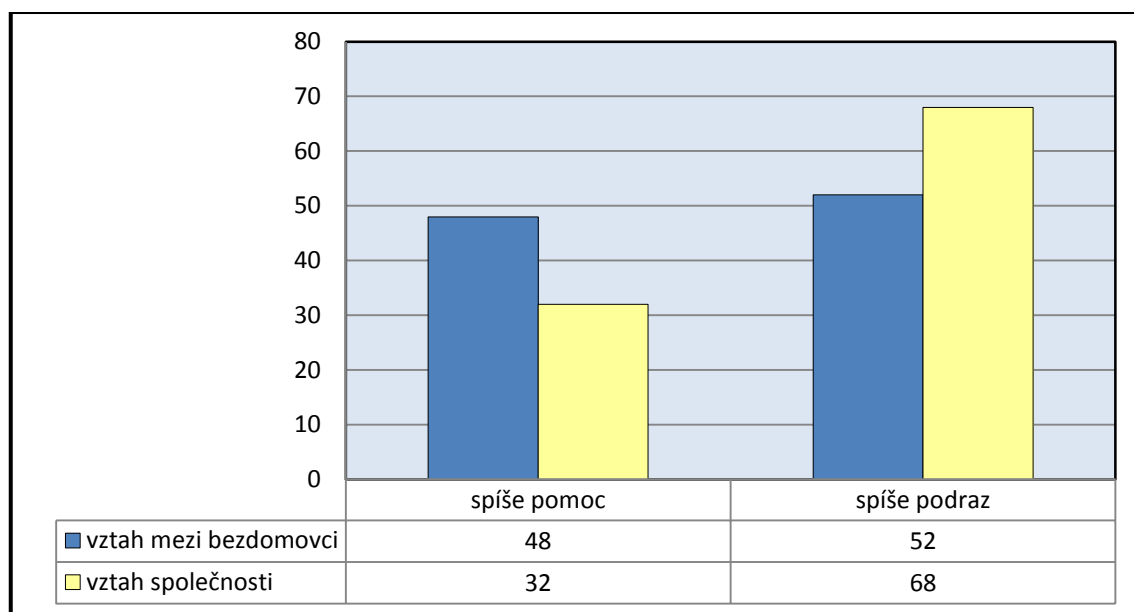
Výsledky našeho výzkumného šetření přinesly zajímavý pohled na bezdomovský život – a to z perspektivy těch, kteří tento styl života aktuálně prožívají. Přestože většinová společnost je pravděpodobně přesvědčena o tom, že na ulici nemůže být nic dobrého, **pro 72% oslovených respondentů je život na ulici v něčem přínosný**. 52% bezdomovské populace se na ulici hodně naučila a dokáže se tak o sebe lépe postarat. 10 jedincům (20%) přináší volnost a svobodu. Ve výzkumném vzorku najdeme též 28% osob, kterým život na ulici nepřináší naprosto nic.

Graf č. 3 – JE ŽIVOT NA ULICI V NĚČEM PŘÍNOSNÝ

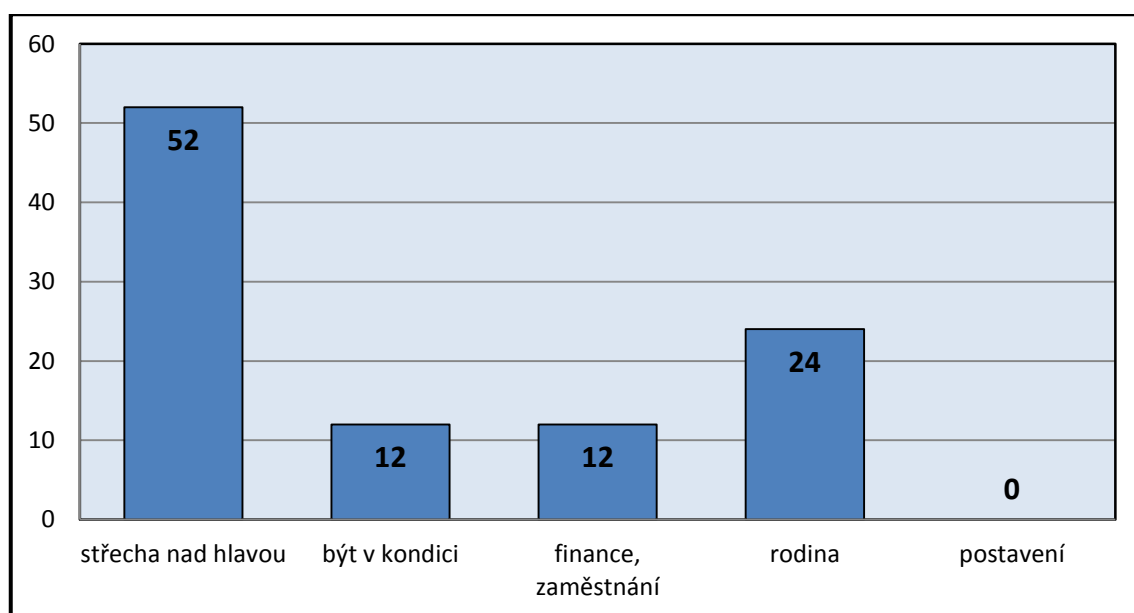
Dvě otázky z naší připravené baterie dotazů zjišťovaly vztahy mezi samotnými bezdomovci a vztahy většinové společnosti k těmto osobám bez domova. Jak z výsledků vyplynulo, **vztahy v rámci jejich pouliční subkultury hodnotí někteří bezdomovci spíše jako podraz (52%), jiní spíše jako pomoc (48%).** Naprosto jiný názor sdílejí, když hodnotí vztah společnosti k jejich osobě. **Pouze 16 jedinců (32%) hodnotí vztah společnosti jako pomoc, 34 jedinců (68%) spíše jako podraz.**

Graf č. 4 - VZTAHY MEZI BEZDOMOVCI, VZTAH SPOLEČNOSTI

Výsledky našeho výzkumu přinášejí také názor lidí bez domova na pojem kvalitní život. **Pro více jak polovinu jedinců (52%) znamená kvalitní život skutečnost - mít střechu nad hlavou.** Aby prožívali svůj život kvalitně, nepotřebuje mít ani jeden z oslovených respondentů dobré postavení ve společnosti, jak ukázalo výzkumné šetření. 12 osob (24%) se domnívá, že pojem kvalitní život znamená - mít rodinu a dostatek přátel, pro 6 osob (12%) pojem znamená být finančně zajištěn, mít dobré zaměstnání, pro dalších 6 osob znamená být v dobré kondici, být zdrav.

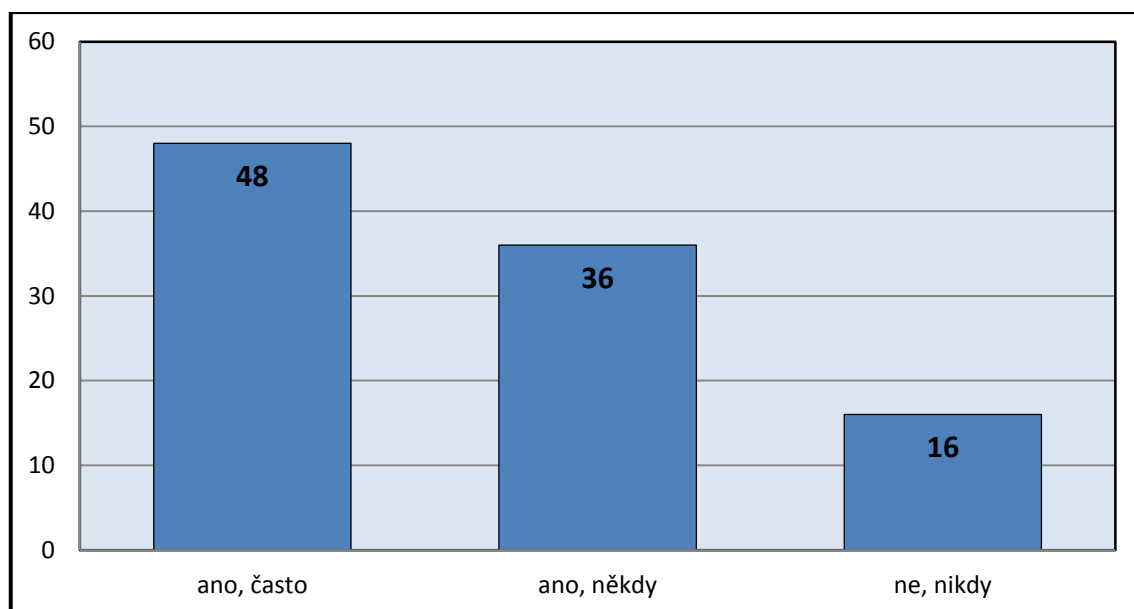
Graf č. 5 – CO ZNAMENÁ KVALITNÍ ŽIVOT

Další zajímavé odpovědi vyplynuly z následujících otázek rozhovoru. Jedna z nich se týkala názoru na způsob života, který klienti střediska Naděje aktuálně prožívají. Otázka byla položena stručně a jasně: „Zvládáte x nezvládáte“. **80% respondentů odpovědělo záporně: „Nezvládám“.**

Že je pro osoby bez střechy nad hlavou současný život špatně zvladatelný, potvrzuje hned následující otázka. **84 % oslovených jedinců přiznalo, že se cítí „na dně“.** 24 osob (48%) dokonce uvedlo - často, 18 osob (36%) uvedlo - někdy. Ve výzkumném vzorku bylo i 16% jedinců, kteří se „na dně“ necílili nikdy.

Graf č. 6 – CÍTÍTE SE „NA DNĚ“

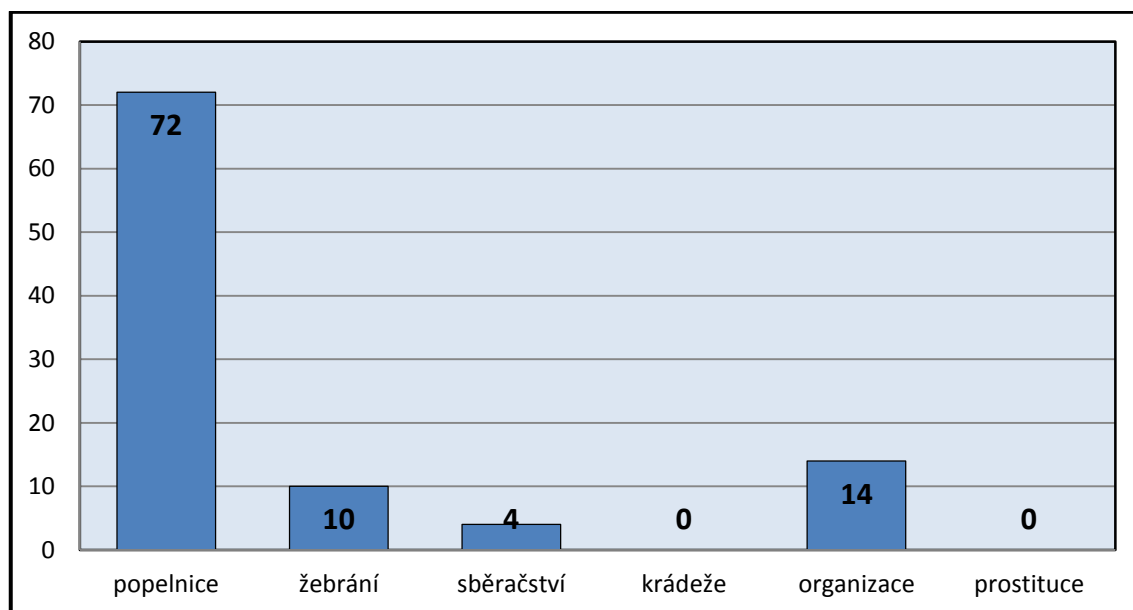
Ze získaných odpovědí vyplynulo, že **mezi bezdomovci neplatí žádná pravidla**. Tento názor zastává téměř většina oslovených osob – konkrétně 41 osob (z celkového počtu 50). Existenci alespoň nějakých pravidel přiznává pouze 9 osob (18%).

Tabulka č. 8 – EXISTENCE PRAVIDEL NA ULICI

	četnost	procentuální zastoupení
nějaká ano	9	18
nemají žádná	41	82

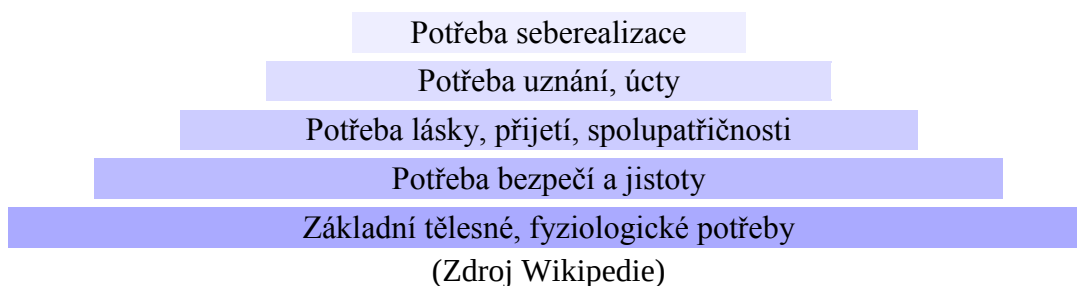
Jak z výzkumného šetření vyplynulo, **pro 72% bezdomovců je hlavním zdrojem obživy vybírání zbytků z popelnic a kontejnerů**, nebo vyřazené jídlo ze supermarketů. Překvapivě pouze pro 5 osob (10%) je zdrojem obživy žebrání, 2 osoby upřednostňují sběračství, 7 osob využívá zdrojů charitativních organizací.

Graf č. 7 – HLAVNÍ ZDROJE OBŽIVY BEZDOMOVců

3.3 AKTUÁLNÍ HODNOTOVÉ HIERARCHIE

U otázky č. 14 jsme k hodnocení využili Maslowovy pyramidy, podle níž jsme hodnotili saturaci potřeb bezdomovské populace.

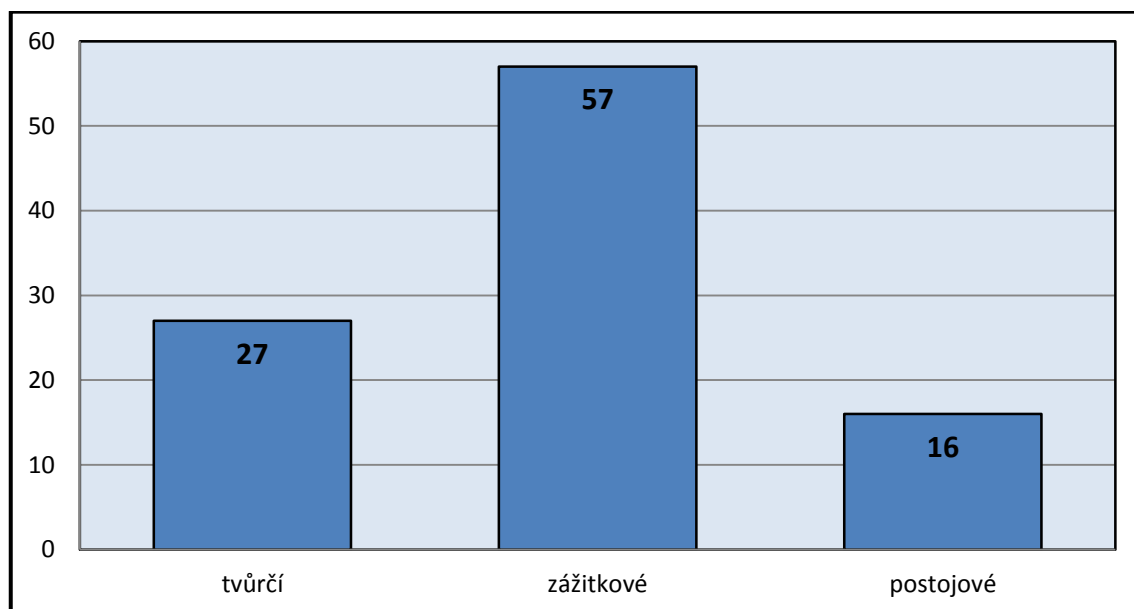
Na dotaz: „Co Vám v současné situaci nejvíce schází, co nejvíce potřebujete?“ měli respondenti vybrat pět – pro ně nejdůležitějších potřeb. Z výsledků šetření vyplynuly následující závěry: 28 osob (56%) svými potřebami vyšplhalo až na pomyslný třetí stupeň Maslowovy pyramidy – zde se nachází potřeba lásky, náklonnosti, přátelství, partnerství, potřeba mít rodinu a někam patřit. 18 jedinců (36%) vystoupalo na stupeň čtvrtý – k potřebě úcty, uznání, prestiže, důležitosti a ocenění. Pouze 4 jedinci (8%) dosáhli vrcholu hierarchie, kde se nachází potřeba seberealizace, sebeuplnění. Většina respondentů tedy nepřesáhla potřeby nižší, nedostatkové, fyziologické.

Tabulka č. 9 – HODNOCENÍ DLE MASLOWOVY PYRAMIDY- za předpokladu: všichni respondenti zvolili potřeby i z prvního a druhého stupně.

	četnost	procentuální zastoupení
V. Potřeba seberealizace	4	8
IV. Potřeba uznání, úcty	18	36
III. Potřeba lásky, přijetí	28	56

Při vyhodnocení následující položky jsme využili základního dělení hodnot podle V. Frankla: na hodnoty tvůrčí, zážitkové a postojevé (viz teoretická část). U této položky - týkající se životních hodnot, měli respondenti zatrhnout tři hodnoty, které považují za nejdůležitější. Jak z výsledků vyplynulo, pro oslovené osoby bez domova jsou nejdůležitější hodnoty zážitkové. Tyto hodnoty byly zvoleny celkem 86x. Druhou nejpočetnější skupinou byly hodnoty tvůrčí, označeny celkem 40x. Nejméně důležitými hodnotami jsou pro bezdomovce hodnoty postojevé. Ty byly voleny pouze 24x. Při vyhodnocení této položky jsme využili základního dělení hodnot podle V. Frankla: na hodnoty tvůrčí, zážitkové a postojevé (viz teoretická část).

Graf č. 8 – HODNOTOVÁ HIERARCHIE DLE FRANKLA

Další výsledky výzkumů jsou představeny v následujících tabulkách č. 10 a č. 11, které hodnotí existenci vytyčených plánů a existenci koníčků.

Z výsledků našeho šetření je evidentní, že bezdomovci žijí ze dne na den - nemají vytyčené téměř žádné cíle. **Pouze 9 jedinců (18%) uvažuje, co dál - plánuje určité cíle.** 14% z tohoto počtu shání zaměstnání, 2 jedinci (4%) by rádi našli partnera a založili rodinu.

Tabulka č. 10 – EXISTENCE VYTYČENÝCH CÍLŮ

	četnost	procentuální zastoupení
plánuji	9	18
neplánuji	41	82

Další položka dokazuje, že menší polovina bezdomovské populace **(48%) žádného koníčka nemá.** Naopak u větší poloviny respondentů (52%) jsme zjistili činnosti, které je baví. 6 osob (12%) sportuje, 8 osob (16%) miluje přírodu a stejný počet sleduje televizní pořady, 2 osoby hrají šachy. 2 respondenti dokonce jako svého koníčka uvedli alkohol.

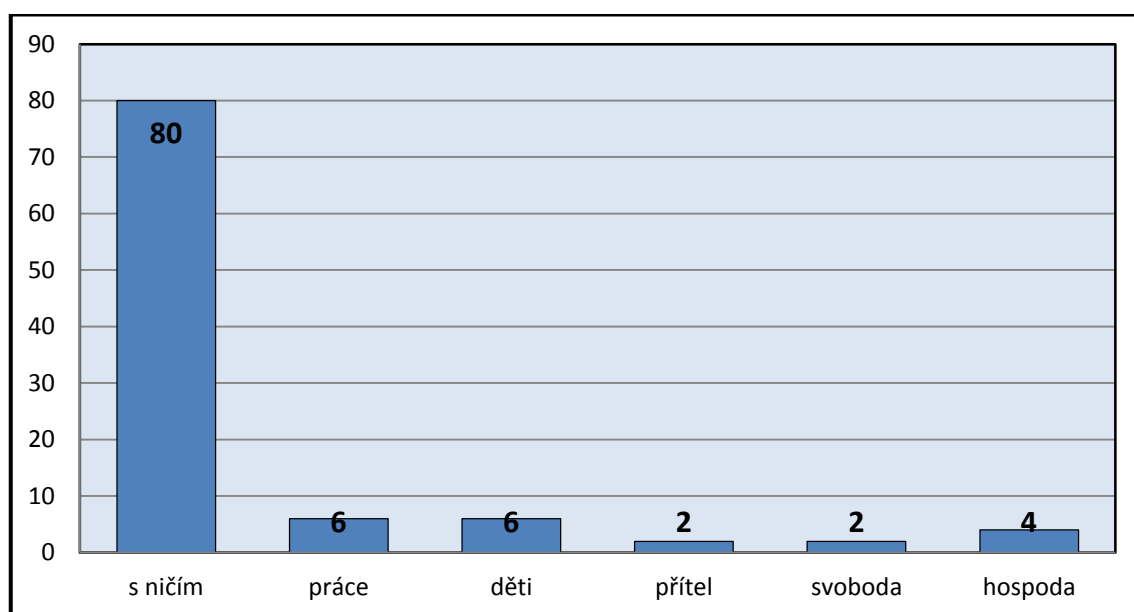
Tabulka č. 11 – EXISTENCE KONÍČKŮ

	četnost	procentuální zastoupení
mám	26	52
nemám	24	48

3.4 POHLED NA SOUČASNÝ ŽIVOT, PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI

Jedna z otázek se zabývala tím, zda jsou lidé žijící na ulici alespoň s něčím ve svém životě spokojeni. **Jak vyplynulo z našeho šetření, celých 80% oslovených odpovědělo: „s ničím“.** Zbývajících 20% jedinců si cení toho, že mají práci (3 osoby), děti (3 osoby), přítele (1 osoba), že si užívají svobodu (1 osoba), mohou chodit svobodně do hospody (2 osoby).

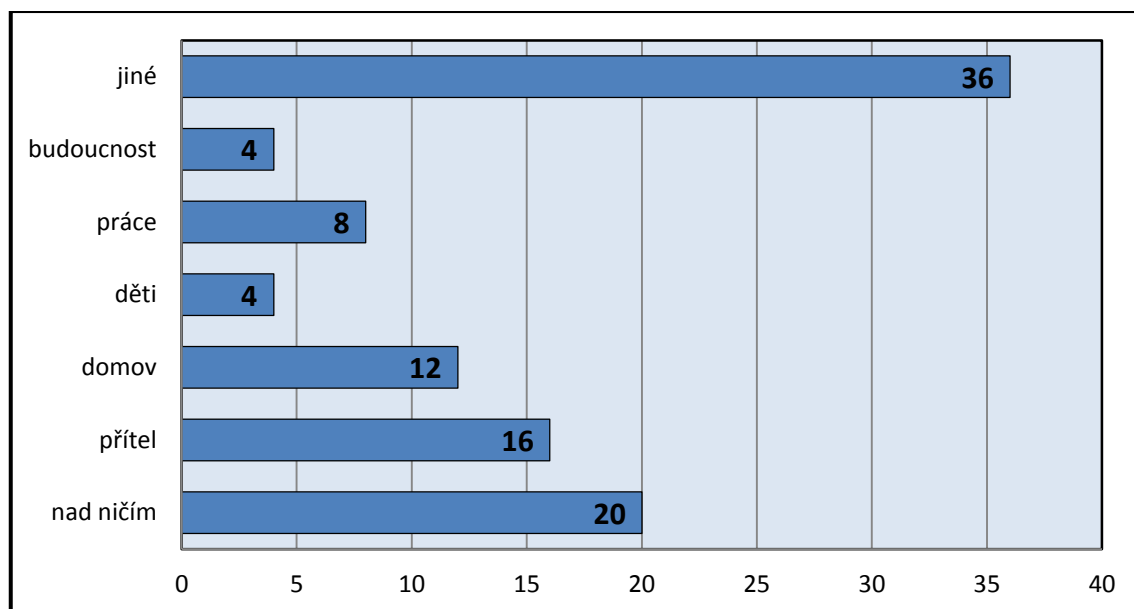
Graf č. 9 – SPOKOJENOST V SOUČASNÉM ŽIVOTĚ

Velmi zajímavé odpovědi přinesla následující otázka rozhovoru, která zněla: „Nad čím nejčastěji přemýšlíte?“ **10 jedinců (20%) vyslovilo názor, že nemají nad čím přemýšlet.** 16% myslí nejčastěji na přítele, 12% na bývalý domov, 4% na svoje děti. 8% přemýšlí o práci, 4% o budoucnosti. Odpovědi 18 jedinců (36%) byly velmi osobité. V jejich otevřených odpovědích např. zaznělo:

- „Přemýšlím, zda ráno vůbec vstanu...“
- „Přemýšlím, co všechno jsem pokazil...“
- „Přemýšlím nad tou křivdou, nemůžu se toho zbavit...“
- „Přemýšlím, no...prostě na starý časy...“
- „Přemýšlím, jak se zbavit té prokletý závislosti...“

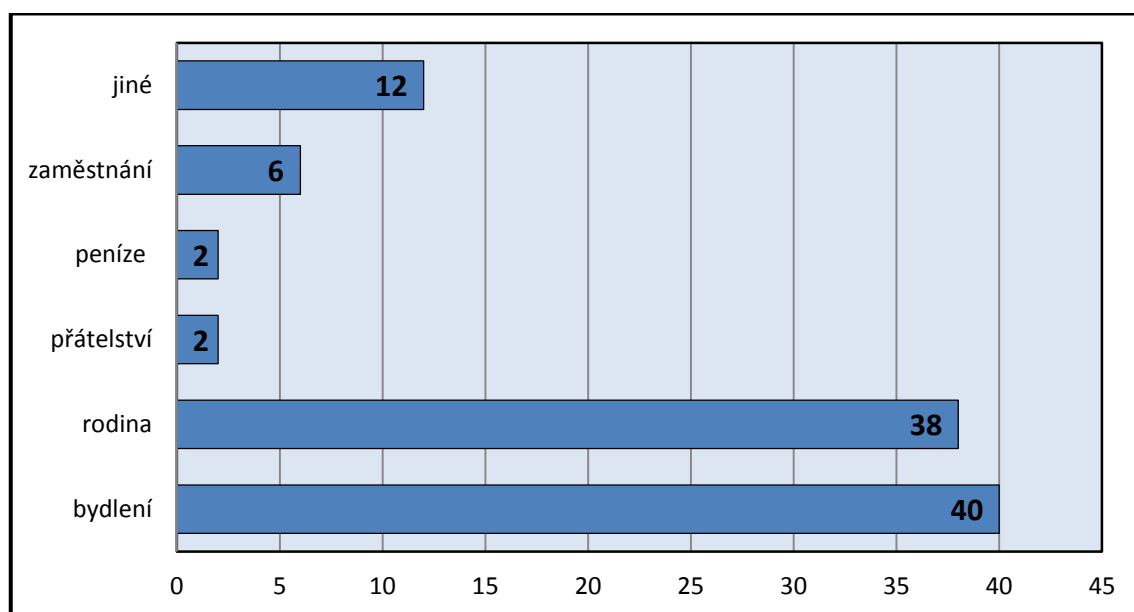
Graf č. 10 - PŘEDSTAVY BEZDOMOVců

Během rozhovoru jsme klienty Naděje požádali, aby doplnili následující větu: „Kdybych si mohl přát cokoliv, přál bych si.....“. **40% oslovených respondentů si nejčastěji přálo bydlet** – mít střechu nad hlavou a dalších **38% si přálo mít rodinu** – domov. Překvapující je skutečnost, že pouze 3 osoby (6%) si přály získat zaměstnání. Přáním 1 jedince byli peníze, 1 jedinec by chtěl získat přátelství. Odpovědi 6 jedinců (12%) nebylo možné zařadit do žádné z těchto přání pro svoji originalitu, uvádíme je tedy v původním znění na následujících řádcích:

- „Přál bych si, aby mi bylo dvacet“.
- „Přál bych si „svatý pokoj“.
- „Přál bych si, vrátit se domů na vánoce“.
- „Přál bych si, aby nebyl alkohol“.
- „Přál bych si „normální život“.

Graf č. 11 – NEJVĚTŠÍ PŘÁNÍ

Jak z výsledků našeho šetření vyplynulo, mezi bezdomovci je více těch, co **se domnívají, že jejich současnou situaci nelze nijak řešit**. Tento názor má 30 oslovených jedinců (60%).

Tabulka č. 12 – EXISTENCE PŘEDSTAV O ŘEŠENÍ SOUČASNÉ SITUACE

	četnost	procentuální zastoupení
ano	20	40
ne	30	60

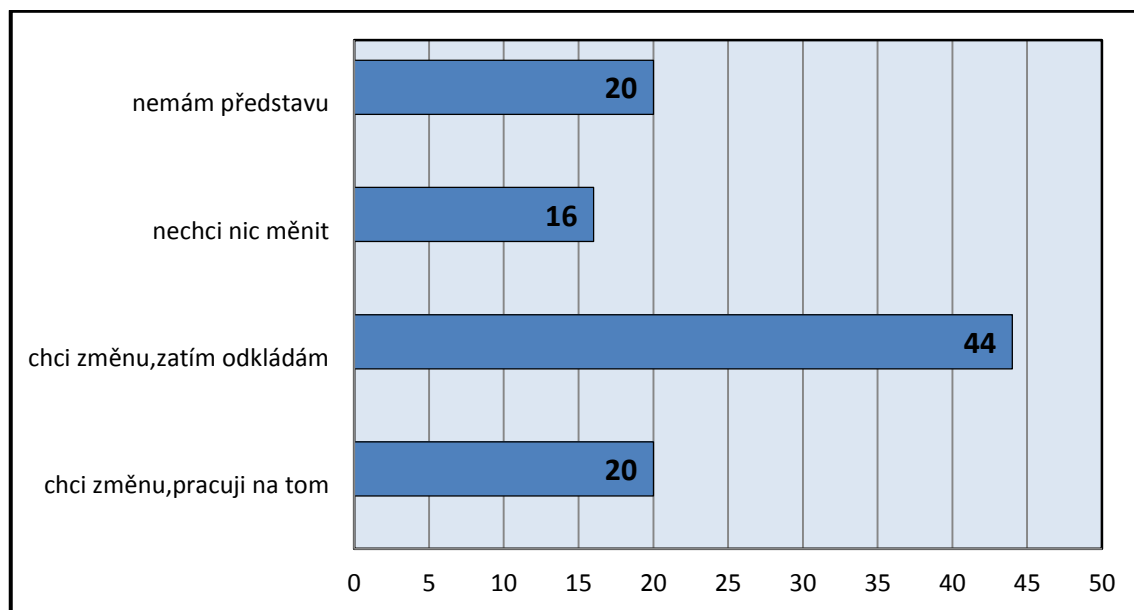
Překvapivé zjištění přinesla odpověď na otázku: „Jste spíše: optimista nebo pesimista?“ **72% oslovených jedinců se cítí být – i přes svoji tíživou situaci – optimisty.**

Tabulka č. 13 - JSTE OPTIMISTA ČI PESIMISTA

	četnost	procentuální zastoupení
optimista	36	72
pesimista	14	28

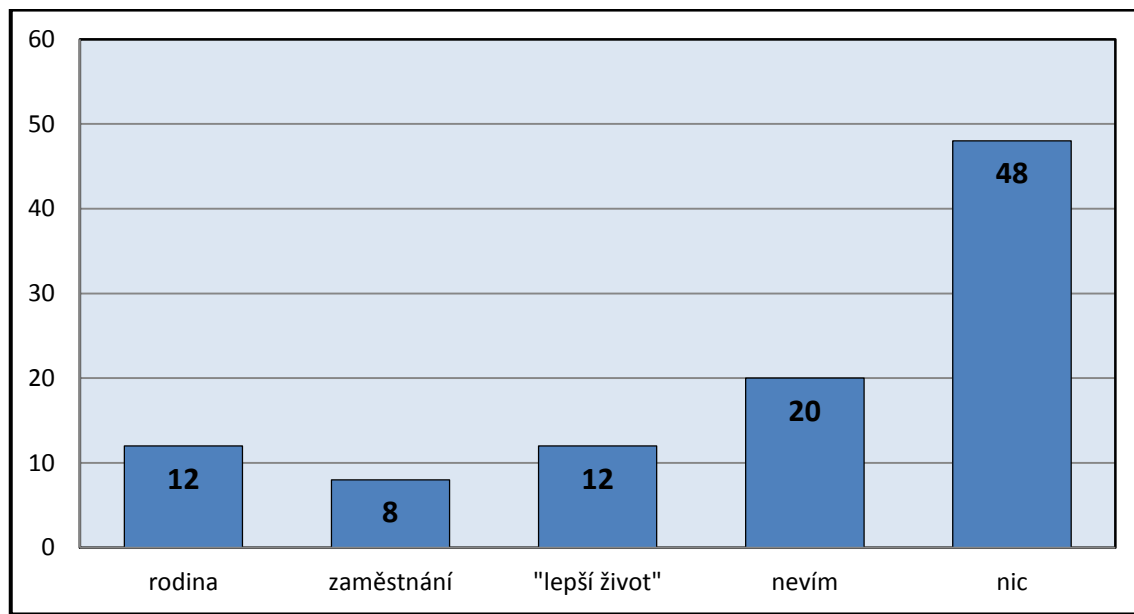
Jak dokládají následující výsledky, bezdomovci nějakou představu o své budoucnosti přece jen mají. 22 jedinců (44%) ve svém životě chce změnu a přemýšlí „jak“ - své jednání ale zatím odkládají. 10 jedinců (20%) chce změnu a dokonce již vynaložilo úsilí - „pracuje na tom“. Naopak 8 osob (16%) nechce nic měnit a 10 osob (20%) nemá dokonce o své budoucnosti představu žádnou.

Graf č. 12 – PŘEDSTAVA O BUDOUCNOSTI

Pouze 32% oslovených bezdomovců od budoucnosti něco očekává. 12% jedinců očekává, že najdou přítele a založí rodinu, 8% očekává, že najde dobré zaměstnání, 12% očekává „lepší život“. **Téměř polovina (48%) lidí bez domova však od budoucnosti neočekává nic.** Dalších 20% oslovených neví, co by od „tohoto života mělo očekávat“.

Graf č. 13 – VAŠE OČEKÁVÁNÍ OD BUDOUCNOSTI

Na další položenou otázku: „**Napadla Vás někdy myšlenka – nestojí už pro co žít**“, odpovědělo **32 jedinců (64%) ano - napadla**. Zbývajících 36% lidí bez domova „drží nad vodou“ děti (8% osob), rodina (12% osob), optimismus (8% osob), práce (8% osob).

Z odpovědí na poslední otázku je jednoznačně vidět, že většina oslovených respondentů by chtěla začít svůj život znovu, od začátku. A pravděpodobně asi úplně jinak.

Tabulka č. 14 – PŘÁNÍ ZAČÍT ŽIVOT ZNOVU, OD ZAČÁTKU

	četnost	procentuální zastoupení
ano	44	88
ne	6	12

4 SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DISKUSE

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na bezdomovskou populaci v Mladé Boleslavi - na vnímání smysluplnosti jejich života. Celkem byly stanoveny tři základní výzkumné cíle. Z pohledu těchto cílů nyní shrneme získané výsledky a porovnáme je s dostupnými odbornými materiály zabývající se touto problematikou. Z hlediska aktuálnosti budou v této části diplomové práce stěžejně použita fakta uvedená v disertační práci Jakuba Marka z roku 2014.

4.1 PŘEDVÝZKUM

Následující tabulka ukazuje rozložení znaku „prožívání smysluplnosti“ oproti „existenciální frustraci“, jakožto nedostatku prožívání smyslu v populaci osob stejného věkového pásma.

Tabulka č. 15- POPULAČNÍ NORMY

	Q1	Q2	Q3	Q4	D9	D10
Běžná populace	25%	25%	25%	25%	10%	10%

Vyhodnocením standardizovaného dotazníku E. Lukasové jsme dospěli k závěru, že z celkového počtu pěti osob se **dvě osoby zařadily mezi 10% populace s velmi špatnou úrovní prožívání životní smysluplnosti. Jedna osoba patří mezi 25% populace se špatnou úrovní prožívané smysluplnosti. Dvě osoby nejsou existenciálně ani zajištěny, ani zvláště ohroženy – řadí se mezi 50% populace s průměrnou úrovní prožívané životní smysluplnosti.**

Zkoumaný vzorek bezdomovců je bohužel příliš malý na to, aby se dal výsledek zobecnit. Přesto lze z výsledku Logo-testu usoudit, že **ohroženost bezdomovské populace existenciální frustrací je veliká.**

4.2 ŽIVOT NA ULICI

Naším prvním výzkumným cílem bylo zjistit názory a postoje lidí bez domova na jejich současnou životní situaci. K tomuto cíli se vztahovala výzkumná otázka:

- **Je životní situace bezdomovské populace životní krizí - propadem až na samé dno?**

Život na ulici lze bezesporu považovat za krizovou situaci, při které je obvyklou strategií hledat viníka. Tato strategie snižuje pocit vlastní viny za vzniklou situaci a chrání narušenou sebedůvěru jedince. Jedinci se na ulici nechávají často ovládat pocity ublíženosti. Očekávají, že se nespravedlnost nějakým způsobem napraví – a to bez jejich zásahu (Marek, 2014). **Jak ukázalo naše výzkumné šetření, okolí obviňuje a za obět' se považuje pouze 20% mladoboleslavských jedinců.**

„Ulice vám nic nedává, ulice bere všechno,.....normální člověk by tam nevydržel ani týden“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 101). Co musí bezdomovec vydržet, aby na ulici přežil? **Pro 68% oslovených bezdomovců představoval příchod na ulici šok nebo strach. Přesto se v našem výzkumném vzorku našlo též 8% jedinců, kterým život na ulici vyhovuje a jiný život ani nevyhledávají.**

Nástrahy ulice jsou různé. Jedinci, kteří na ulici skončili, musí zvládnout strach z násilí, okradení, nemoci, represe policie. Nebezpečné je být sám, nebezpečné je být ve skupině. *„Bezdomovectví je situace permanentního potenciálního ohrožení, které může přijít ze strany společnosti i od bezdomovské populace“* (Marek, 2014, s. 181). **Na životě na ulici je pro mladoboleslavské bezdomovce nejhorší skutečnost, že nemají kam jít (28%). Dalšími ohrožujícími faktory jsou pro ně zima a špína (24%).** V obou uvedených případech jde tedy spíše o pohodlí, než o přímé ohrožení jedince agresorem. Zima trápí většinu bezdomovců. Špína je též častou zátěží pro bezdomovskou komunitu. *„Na ulici je to nekonečná, nikdy se nevyčistící špína, která je všude“*, píše Vágnerová, Csémy, Marek (2013, s. 100).

„Být bezdomovcem znamená zcela jistě velmi obtížnou situaci. Člověk se v mnoha případech stává členem skupiny nalézající se z pohledu lidí, kteří takovou situaci nepoznali, na nejnížší příčce společenského žebříčku“ (Tauchmanová, 2014). Bezdomovectví představuje jednoznačný společenský propad jedince. Jak uvádí

Vágnerová (2004, s. 748) - bezdomovec „nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji“. **Výsledky našeho výzkumu přinesly překvapivé zjištění: identitu vyloučených sdílí pouze 28% oslovených bezdomovců.**

Podle mnoha výzkumníků, a to i zahraničních, lze na životě na ulici najít i pozitivní stránku bezdomovectví. Jsou toho názoru, že mnozí jedinci považují bezdomovectví za důležitou životní zkušenost, za zdroj znalostí i dovedností - potřebných k přežití v tomto nelehkém prostředí (Marek, 2014, ; Rew, 2000). **I pro 72% oslovených boleslavských respondentů je život na ulici v něčem přínosný - přináší svobodu, volnost, člověk se umí o sebe lépe postarat. Jen 28% jedinců je toho názoru, že jim život na ulici nepřináší naprosto nic.**

Bezdomovectví je stav charakterizovaný nejen nestabilním životním směřováním, ale též povrchními a často proměnlivými vztahy s lidmi. Ztráta dřívějších kontaktů vede ke zvýšené závislosti na osoby, které jsou ve stejné sociální situaci. Bezdomovci - vrstevníci mohou sice poskytovat komunitu i určité zázemí, ale trvalejší vazby zde neexistují. Panuje názor, že vztahy mezi bezdomovci jsou spíše špatné, uvádí Marek (2014). **V našem výzkumném šetření se oslovení lidé z ulice v podstatě rozdělili na dvě skupiny – větší polovina (52%) vztahy v rámci pouliční subkultury hodnotí spíše jako podraz, menší polovina (48%) spíše jako pomoc (48%).**

V současné době je **postoj veřejnosti k bezdomovcům spíše negativní**, tak jako ke všemu, co se vymyká normě. Je silně ovlivněn emocemi a zkušenostmi s chováním jednotlivých bezdomovců. Pohledy společnosti jsou různé - jedním extrémem je nekritický soucit a druhým nenávisť a pohrdání. „*My, bydlící lidé, toho o těch bez domova víme zoufale málo a často se ani nesnažíme představit si, jaké to je probouzet se ráno na lavičce v parku nebo na nádraží. Raději je paušálně odsuzujeme, opovrhujeme jimi - je to tak snadné! Kdybychom se však sami ocitli na ulici.....jak bychom se zachovali, jak bychom vypadali? Po několika marných pokusech o sebezáchranu zřejmě podobně jako ti, na které se dnes díváme skrz prsty*“ (Průdková, Novotný, 2008, s. 27). Tento názor se ztotožňuje s názory mladoboleslavských bezdomovců, kteří **hodnotí vztah společnosti spíše jako podraz (68%) než jako pomoc (32%).**

Kvalita života je nejčastěji definována jako určitý stupeň blaha, pohody – „*individuální vnímání postavení jedince ve světě v kontextu kulturních a hodnotových*

systemů a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, standardům a zájmům“, tuto definici Světové zdravotnické organizace WHO uvádí Barták (2011, s. 58). Definice v kontextu bezdomovectví by měla zahrnovat údaje o fyzickém, psychickém a sociálním stavu jedince, upozorňuje Barták (2011). **K tomu, aby bezdomovci považovali svůj život za kvalitní, potřebují především střechu nad hlavou. Tento názor zastává více jak polovina oslovených klientů střediska Naděje.**

Život na ulici je plný stresu a nečekaných situací. Osoby zde přebývajících mívají větší sklon k pasivním strategiím než snahu vzniklé problémy řešit. Únikem se proto často stává užívání alkoholu či drog (Marek, 2014). **Jak z našeho výzkumu vyplynulo, 84% bezdomovců se domnívá, že jim láhev alkoholu pomáhá lépe přežít probíhající den.**

Přítomnost je pro bezdomovce dimenzí aktuálních materiálních potřeb, které nejsou dostatečně uspokojovány. *„Čím více se osoba bez přístřeší orientuje na přítomnost, tím více je zřejmé, že svůj život na ulici nezvládá“*, konstatuje Marek (2014, s. 71). I jedna z otázek v našem rozhovoru se týkala názoru na způsob života, který klienti střediska Naděje aktuálně prožívají. Dostala se nám přesvědčivá odpověď. **80% respondentů odpovědělo záporně: „Nezvládám“. Hned následující otázka tuto skutečnost jen potvrdila. 76 % oslovených bezdomovců přiznalo, že se cítí v současné situaci „na dně“.**

Život bezdomovce se řídí úplně jinými zákony než ten náš. Na ulici běžná pravidla neplatí. Bezdomovci nejsou schopni přijmout různá omezení a jednat v souladu s požadavky dané společnosti. Bezdomovci nepotřebují ke svému životu normy, neberou v úvahu zodpovědnost. Hlavní je nemít problémy a nebýt trestán (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013). Tato skutečnost vyplynula i z našeho výzkumu. **O existenci alespoň nějakých pravidel je přesvědčeno pouze 18% respondentů.**

Pro přežití na ulici je důležité především jídlo. Teprve potom nocleh a bezpečí. Četnost jednotlivých způsobů obživy v různých sociokulturních podmínkách uvádí Marek (2014): např. australští bezdomovci využívají nejvíce charitativních organizací nebo žebrají (60%), popelnice vybírá jen malé procento bezdomovců. V Londýně 57% žebra nebo vybírá popelnice. Ve srovnání s českými bezdomovci je žebrání v naší společnosti méně účinné, naopak méně odmítavý je postoj k vybírání popelnic. **Také z našeho výzkumného šetření vyplynulo, že hlavním zdrojem obživy je pro 72%**

bezdomovské populace vybírání zbytků z popelnic a kontejnerů nebo vyřazené jídlo ze supermarketů. Žebrání jako hlavní zdroj obživy uvedlo pouze 10% jedinců.

4.3 AKTUÁLNÍ HODNOTOVÉ HIERARCHIE

Druhým výzkumným cílem bylo zjistit, jaké potřeby a hodnoty mají v současné situaci pro klienty střediska Naděje největší význam. K tomuto cíli se vztahovala následující výzkumná otázka:

- **Jaké potřeby a hodnoty považují osoby bez domova za důležité?**

Našemu životu dává smysl uspokojování potřeb a naplňování určitých hodnot, obsažených v obvyklých situacích běžného dne. Odchod na ulici však uzavírá přístup k mnohým možnostem. Bezdomovectví jako takové provází deprivace už v uspokojení základní lidské potřeby – potřeby bydlení. Vzhledem k tomu, že potřeby jsou hierarchické, bezdomovství neumožňuje uspokojování potřeb vyšších. Když je obtížné získat jídlo a bezpečí, člověk se zaměří hlavně na uspokojení těchto nižších potřeb. A bezdomovci frustrovaní neúspěchem při uspokojování potřeb základních rezignují na uspokojení potřeb vyššího řádu (Barták, 2011). **Také naše šetření ukázalo, že u všech oslovených bezdomovců z Mladé Boleslavi nejsou satureovány ani tyto nejzákladnější potřeby.**

Více jak polovině (52%) chybí též potřeby třetí úrovně Maslowovy pyramidy - potřeba lásky, sounáležitosti, potřeba někam patřit. Následující potřeby – z čtvrtého stupně - potřeba uznání, pozornosti, důležitosti a ocenění schází 36% bezdomovcům. Potřeby nacházející se na vrcholu hierarchie - potřeba seberealizace, sebenaplnění schází pouze 4 jedincům.

Každý z nás si cení něčeho jiného. Někdo na prvním místě touží po poznání, někdo si nejvíce cení příjemných prožitků a okamžiků krásy. Pro někoho je důležité být úspěšný, pro jiného je úspěch cosi naprosto bezcenného. Každý z nás má v sobě hodnoty jinak urovnané a měl by podle těchto hodnot žít až do posledního dechu – jak připomíná Frankl (Franče, 2009, online). A jaké hodnoty považují za nejdůležitější

bezdomovci? Z výsledků našeho šetření vyplynulo, že pro více jak polovinu (57%) boleslavských bezdomovců jsou nejdůležitější hodnoty zážitkové, které jsou důležité, jak sami přiznali - především pro naši duši. Tvůrčí hodnoty, které se týkají veškerých činností, které vykonáváme (nejen v zaměstnání, ale i ve volných chvílích), označilo jako hodnoty nejdůležitější 27% bezdomovců. Nejméně důležitými hodnotami jsou pro bezdomovce hodnoty postojové. Ty zvolilo pouze 16% bezdomovců.

Bezdomovec neplánuje, žije přítomností - zaměstnává ho pouze každodenní boj o přežití. Nic víc. „Bylo by to vlastně zbytečné, protože každý den přináší množství nepředvídatelných událostí, které by narušily jakýkoliv plán. Na ulici totiž nic není jisté“ (Beňová, 2008, s. 46). Bezdomovec nemá plány, ničeho nechce dosáhnout. Když přece jen nějaké plány má, zdají se být pro něho nedosažitelné. **Z našeho výzkumu je evidentní, že bezdomovci žijí ze dne na den - nemají vytyčené téměř žádné cíle. Pouze 18% respondentů uvažuje, co dál, plánuje – shání zaměstnání, touží najít partnera a založit rodinu.**

Dominantním pocitem na ulici je nuda a nenaplněnost času. Denní rytmus bezdomovské populace je závislý především na uspokojování základních potřeb. Sehnat jídlo a nějaké místo k přespaní mnohdy zabere hodně času. Náplň života bezdomovce je jen pouhé flákání a přežívání. Lidé bez domova jsou buď v neustálém pohybu, nebo se sdružují na jednom místě, kde popíjejí alkohol, užívají drogy. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 84-85). **Menší polovina našeho výzkumného vzorku (48%) nemá žádného koníčka. Avšak větší polovina respondentů (52%) v našem výzkumném vzorku nějaké zájmy, koníčky má – sportují, chodí do přírody, sledují televizní pořady, hrají šachy.**

4.4 POHLED NA SOUČASNÝ ŽIVOT, PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI

Třetím výzkumným cílem bylo zjistit, jak lidé bez střechy nad hlavou pohlíží na svou budoucnost. K tomuto cíli se vztahovala výzkumná otázka:

- **Má bezdomovec sílu ještě pro něco žít, nebo je život na ulici jen cestou odnikud nikam?**

Pouze 20% osob z populace bezdomovců je ve svém současném životě alespoň s něčím spokojeno - cení si toho, že mají práci, děti, přátele, cení si svobody či skutečnosti, že mohou chodit svobodně do hospody.

Zarážející je nejen skutečnost, že **80% oslovených bezdomovců není ve svém životě spokojeno s ničím**, ale i fakt, že **mezi bezdomovci je 60% jedinců, kteří se domnívají, že jejich současnou situaci nelze nijak řešit.**

Největším přáním klientů střediska Naděje je bydlet - mít střechu nad hlavou (40%) a mít rodinu – domov (38%). 20% bezdomovců vyslovilo názor, že nemají nad čím přemýšlet.

Bezdomovci neplánují budoucnost a žijí přítomností. Přemýšlejí maximálně na několik dní dopředu a řeší hlavně to, kde složí hlavu, co budou jíst a pít, případně - jak se zahřejí. Nejistota je mocná skutečnost provázející život každého bezdomovce. „*Jeho budoucnost je zamlžená, bez vyhlídky na zlepšení*“ (Beňová, 2008, s. 46). **Jak dokládají výsledky našeho šetření, boleslavští bezdomovci nějakou představu o své budoucnosti přece jen mají:**

- **44% jedinců ve svém životě sice změnu chce, přemýšlí „jak“, ale své jednání zatím odkládá,**
- **20% jedinců nejen změnu chce, ale dokonce již vynaložilo určité úsilí - „pracuje na tom“.**

Ve výzkumném vzorku se našlo též 16% spokojených osob, co nechtějí na současnou situaci nic měnit.

Téměř polovina (48%) lidí bez domova od budoucnosti neočekává nic. 64% jedinců napadla dokonce myšlenka – „Nestojí už pro co žít“.

Jednoznačně z našeho výzkumu vyplynulo, že převážná většina (88%) oslovených bezdomovců by chtěla svůj život začít znovu, od začátku.

Překvapivým zjištěním bylo, že i přes svoji tíživou životní situaci 72% oslovených jedinců bez střechy nad hlavou se cítí být optimisty.

ZÁVĚR

Diplomová práce „Cesta odnikud nikam - vnímání životní smysluplnosti lidí bez přístřeší“ se zabývá závažným fenoménem dnešní doby – bezdomovectvím. Předkládá čtenáři pohled na osoby bez domova, za kterými nikdo nestojí, jsou v krizi a nemají se o koho opřít. Jejich způsob života je tak odlišný, že pro většinovou společnost jsou nepřizpůsobivými, nedůvěryhodnými jedinci, co jen postávají na ulici, žebrají, dívají se na svět alkoholovými očima a provokují už svým zjevem. Život na ulici se podepsal nejen na jejich zdraví, celkovém habitu a návycích, ale také na jejich psychice, sebeúctě, osobnosti, uvažování i na jejich plánech a cílech. Změny jsou tak veliké, že propast mezi „námi“ a „jimi“ je obrovská.

Bezdomovectví je celkově výpovědí o ztrátě smyslu života. Je to stav, kdy je člověk v hluboké krizi hodnot, je frustrován již při uspokojování nejběžnějších potřeb. Ulice je demotivující prostředí. Bezdomovci nemají představu, co by chtěli dokázat. Někteří nechtějí dokázat nic, jiní mají naopak ambice příliš vysoké a k jejich naplnění nemají schopnosti. Nalezení smyslu je pak především otázkou sebereflexe, která je silně ovlivněna minulostí. Z minulosti však bezdomovci vidí, že od života nelze očekávat nic dobrého. Bezdomovec je člověk, který se tak může propadat hlouběji a hlouběji do kalných vod svého života.

Naše výzkumné šetření, které analyzuje, jak osoby bez střechy nad hlavou vnímají smysluplnost života v rámci svého hodnotového systému, dokládá, že bezdomovectví je bezesporu „cestou odnikud nikam“. Zjistili jsme, že 80% respondentů svůj současný život „nezvládá“, 76 % bezdomovců přiznalo, že se cítí v současné situaci „na dně“. Převážná většina (88%) oslovených bezdomovců by chtěla svůj život začít znovu, od začátku. Jen 16% osob je se svým současným životem spokojeno. Téměř polovina lidí bez domova z našeho výzkumného vzorku od budoucnosti nic neočekává. 64% osob dokonce napadla myšlenka – „**Nestojí už pro co žít**“.

Bezdomovci, představují odvrácenou a neúspěšnou stránku života, jsou zraněni tím, co zažili a dennodenně zažívají, zranitelní tím, kým jsou. Nepovažují se za plnohodnotné osoby. Jejich vnitřní svět je zahalený samotou, pocitem neschopnosti, beznaděje a velkým množstvím negativních zkušeností. Nevěří si a nevěří jim 99% ostatní populace. „*Na cestu vpřed je to velmi těžké východisko*“ (Beňová, 2008, s. 15).

SEZNAM LITERÁRNÍCH A ODBORNÝCH ZDROJŮ

KNIHY

BARTÁK, Miroslav. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I.: (bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. 102 s. Zdravotní politika a ekonomika, č. 7/2004. ISBN 80-86625-35-4.

BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. 200s., ISBN 978-807414-441-7.

BEŇOVÁ, Nina. *Bezdomovci, ľudia jako my*. Košice: Proti prúdu, 2008. 75 s., ISBN 978-80-969924-1-6.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot: přehled pro humanitní obory*, Olomouc: Votobia, 2004, 427 s., ISBN 80- 7220-195-6.

FRANKL, Viktor Emil. *Člověk hledá smysl*. 1. vyd. Praha. Psychoanalytické nakladatelství. 1994, 88 s. ISBN 80- 901601-4-X.

FRANKL, Viktor Emil. *A přesto říci životu ano: psycholog prožívá koncentrační tábor*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, Osudy (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7192-866-9.

FRANKL, Viktor Emil. *Co v mých knihách není: autobiografie*. Překlad Lea Švancarová, Josef Švancara. Brno: Cesta, 1997, ISBN 80-853-1966-7.

FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1996, ISBN 80-853-1950-0.

FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Brno: Cesta, 1994. 216 s., ISBN 80-853-1929-2.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2015, 776 s., ISBN 978-80-262-0873-0.

HRADECKÝ, Ilja a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. 85 s., ISBN 978-80-86451-13-8.

HRADEČTÍ, Vlastimila, Ilja. *Bezdomovství- extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Vzpoura deprivantů*. Praha: Makropulos, 2000. 303 s., ISBN 80-901776-8-9.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada, 2002, 198 s., ISBN 80-247-0179-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 204 s. ISBN 80-247-1370-5.

LÄNGLE, Alfried. *Smysluplně žít: aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002, 80 s., ISBN 80-7295-037-1.

LUKASOVÁ, Elisabeth S. *I tvoje utrpení má smysl: logoterapeutická útěcha v krizi*. Brno: Cesta, 1998. 196 s., ISBN 80-853-1979-9.

MAREK, Jakub, STRNAD, Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: V kontextu ambulantních sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 175 s., ISBN 978-80-262-0090-1.

MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 351 s., ISBN 80-7367-002-X.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s., ISBN: 80-247-1362-4.

PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. 93 s., ISBN 978-80-7387-100-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s., ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie, CSÉMY Ladislav, MAREK, Jakub. *Bezdomovectví: Jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. 339 s., ISBN 978-80-246-2209-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

BALCAR, Karel. *Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla* [online]. SLEA - Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu, 2011 [cit. 2015-09-9] Dostupné z: <http://www.slea.cz/index.php?page=kb1>

BALCAR, Karel. *Jakou hodnotu mají hodnoty?* [online]. SLEA - Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu, 2011 [cit. 2015-09-9] Dostupné z: <http://www.slea.cz/index.php?page=kb3>

- FAŤUNOVÁ, Zuzana. *Kvalita života* [online]. Praha, 2007 [cit. 2015-12-01]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Tamara Hrachovinová, CSc. Dostupné z: [http://ografologii.blogspot.cz/2009/05/psychologie-hodnot.html](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/27875/19089835/?q=%7B%22____searchform____search%22%3A%22Kvalita+%5Cu017eivota+Fa%5Cu0165unov%5Cu00e1%22%2C%22____searchform____butsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22____facetform____facets____workType%22%3A%5B%22DP%22%5D%2C%22____facetform____facets____faculty%22%3A%5B%2211210%22%5D%2C%22____facetform____facets____defenseYear%22%3A%5B%222007%22%5D%2C%22PNzzpSearchListbasic%22%3A1%7D&lang=csFRANČE, Vojtěch. <i>Grafologie a psychologie: Psychologie hodnot</i> [online]. Blog o grafologii. 2009 [cit. 2015-11-21] Dostupné z: <a href=)
- FRANČE, Vojtěch. *Grafologie a psychologie: Abraham Maslow- Pyramida potřeb* [online]. Blog o grafologii. 2008 [cit. 2015-11-21] Dostupné z: <http://ografologii.blogspot.cz/2008/04/abraham-maslow-pyramida-potreb.html>
- HECZKOVÁ, Eduarda. *Bezdomovci a my* [online]. © Getsemany 2001. [cit. 2015-08-13]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/292>.
- HRADECKÝ, Ilja. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé* [online]. Tematická zpráva zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovectví. 2005 [cit. 2016-01-13]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologievy/specifickyzivotnistyl/Stranky/Profily-bezdomovstv%C3%AD-v-%C4%8Cesk%C3%A9-republice-Pro%C4%8D-sp%C3%AD-lid%C3%A9-venku-a-kdo-jsou-ti-lid%C3%A9.aspx>
- HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovectví si nikdo dobrovolně nevolí* [online]. © Česká pozice 15.12.2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/magazin/special-report/ilja-hradecky-bezdomovectvi-si-nikdo-dobrovolne-nevoli>.
- KADLUBIEC, Miroslav. *Logoterapie a existenciální analýza Viktora Emanuela Frankla, možnosti jejich využití v sociální praxi* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2016-02-01]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce PhDr. Pavel Kliment, PhD. Dostupné z: <http://theses.cz/id/oq1wje/00128849-321176474.pdf>.
- KRIVÝ, Maroš. *Svoboda, potřeba přežít a potřeba seberealizace* [online]. SOCIOweb 16. 4. 2003. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=134&lst=121>
- KUPKA, Martin. *Všímavost a prožívaná životní smysluplnost* [online]. FF UP v Olomouci, katedra psychologie 13. 7. 2013. [cit. 2015-10-05]. Dostupné z: <http://pfyziolfup.upol.cz/castwiki/?p=3074>

MAREK, Jakub. *Identita mladého bezdomovce, jeho životní styl a motivace ke změně životního stylu* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2016-04-01]. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Doc. Mgr. Pavlína Janošová, Ph.D. Dostupné z: http://theses.cz/id/16siac/Jakub_Marek_Disertan_prce.pdf.

NETÍKOVÁ, Daria. *Alfried Längle, Christiane Orglerová, Michael Kundi* [online]. SLEA - Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu, 10. 9. 2001 [cit. 2015-09-9] Dostupné z: <http://www.slea.cz/index.php?page=al3>

PRUDKÝ, Libor a kol. *Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013-2020* [online]. [cit. 2015-09-9] Dostupné z: http://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008 [cit. 2016-01-13]. ISBN 978-80-7338-069-4. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>.

TAUCHMANOVÁ, Lenka. *Bezdomovec očima všeobecných sester* [online]. Praha, 2014 [cit. 2016-01-01]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova V Praze. Vedoucí práce PhDr. Hana Svobodová. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/145122/19089181/?q=%7B%22searchformsearch%22%3A%22Bezdomovec+o%5Cu010dima+v%5Cu0161eobecn%5Cu00fdc h+sester%22%2C%22searchformbutsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22facetformfacetsworkType%22%3A%5B%22BP%22%5D%2C%22facetformfacetsfaculty%22%3A%5B%2211120%22%5D%2C%22facetformfacetsdefenseYear%22%3A%5B%222014%22%5D%2C%22PNzzpSearchListbasic%22%3A1%7D&lang=cs>.

WAGENKNECHT, Martin. *Současné rozpracování a metody existenciální analýzy* [online]. SLEA - Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu, 2011 [cit. 2015-09-9] Dostupné z: <http://www.slea.cz/files/odbornetexty/ealt-rozpracovani%20GLE.pdf>

WIKIPEDIE, otevřená encyklopedie. V. E. Frankl – *Logoterapie* [online]. [cit. 2016-01-17] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Logoterapie>

WONG, Paul. *International Network on Personal Meaning* [online]. 2006 [cit. 2016-01-17]. Articles on the Meaning of Life . Dostupné z: http://www.meaning.ca/therapy/MCT_articles.htm

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

TABULKY:

Tabulka č. 1 – Dosažená pásma v logo-testu

Tabulka č. 2 – Středové tendence škálových hodnot

Tabulka č. 3 – Škálové hodnoty jednotlivých respondentů

Tabulka č. 4 – Charakteristika výzkumného vzorku

Tabulka č. 5 – Zodpovědnost za současnou situaci

Tabulka č. 6 – Úloha alkoholu na ulici

Tabulka č. 7 – Náзор na vyloučení

Tabulka č. 8 – Existence pravidel na ulici

Tabulka č. 9 – Hodnocení dle Maslowovy pyramidy

Tabulka č. 10 – Existence vytyčených cílů

Tabulka č. 11 – Existence koníčků

Tabulka č. 12 – Existence představ o řešení současné situace

Tabulka č. 13 – Jste optimista či pesimista

Tabulka č. 14 – Přání začít život znovu, od začátku

Tabulka č. 15 – Populační normy

GRAFY:

Graf č. 1 – Příchod na ulici představoval

Graf č. 2 – Na životě na ulici je nejhorší

Graf č. 3 – Je život na ulici v něčem přínosný

Graf č. 4 – Vztahy mezi bezdomovci, vztah společnosti

Graf č. 5 – Co znamená kvalitní život

Graf č. 6 – Cítíte se „na dně“

Graf č. 7 – Hlavní zdroje obživy bezdomovců

Graf č. 8 – Hodnotová hierarchie dle Frankla

Graf č. 9 – Spokojenost v současném životě

Graf č. 10 – Představy bezdomovců

Graf č. 11 – Největší přání

Graf č. 12 – Představa o budoucnosti

Graf č. 13 – Vaše očekávání od budoucnosti

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1- Osnova rozhovoru

Příloha č. 2- Logo-test pro ženy

Příloha č. 3 – ESK- Existenciální škála

Příloha č. 4 - CD

PŘÍLOHA Č. 1 – OSNOVA ROZHOVORU

I. ZÁKLADNÍ ÚDAJE KLIENTŮ STŘEDISKA NADĚJE

- Pohlaví
- Věk
- Rodinný stav
- Nejvyšší dosažené vzdělání
- Zaměstnání
- Délka období bez střechy nad hlavou
- Pracujete x nepracujete
- Nejčastější místo přespávání
- Váš zdravotní stav

II. ŽIVOT NA ULICI

Kdo je zodpovědný za to, že jste skončil na ulici?

- *já sám jsem udělal chybu*
- *jsem oběť, někdo mi ublížil*

Příchod na ulici pro Vás znamenal?

- *šok*
- *beznaděj*
- *lítost*
- *osamocení*
- *strach, nejistotu*
- *nedůvěru*
- *ztrátu hrdosti*
- *myšlenky na sebevraždu*

Co je podle Vašeho názoru na životě na ulici nejhorší?

- *zima a špína*
- *násilí*
- *snadné okradení*
- *špatné vztahy s lidmi*
- *ztráta soukromí*
- *pocit vyloučení*
- *nemít kam jít*

Myslíte si, že na ulici hraje alkohol velkou roli? Dá se s ním lépe přežít?

Cítíte se být vyloučen(a) ze společnosti?

Je pro Vás život na ulici v něčem přínosný?

- *ne, pro mne v ničem*
- *ano*
 - *přináší mi volnost, svobodu - můžu si dělat, co chci, vše je zde dovoleno*
 - *hodně jsem se zde naučil, dokáži se o sebe lépe postarat*

Jak byste hodnotil(a) vztahy mezi bezdomovci?

Jak byste hodnotil(a) vztah bydlících lidí k bezdomovcům?

- *spíše jako pomoc*
- *spíše jako podraz*

Co pro Vás znamená důstojný, kvalitní život?

- *mít střechu nad hlavou*
- *být v kondici, mít dobrý zdravotní stav*
- *mít dobré zaměstnání, být finančně zajištěn*
- *mít rodinu, dostatek přátel*
- *mít dobré postavení ve společnosti*

Váš názor na způsob života, který aktuálně žijete: Zvládáte- nezvládáte?

Můžete říci, že jste se cítil(a) „na dně“?

- *ano, často*
- *ano, někdy*
- *ne, nikdy*

Existují na ulici nějaká pravidla?

- *nějaká ano*
- *žádná*

Jaký způsob obživy upřednostňujete?

- *žebrání*
- *vybírání popelnic*
- *sběr kovů, papíru*
- *drobné krádeže*
- *prostituce*
- *charitativní organizace*

III. AKTUÁLNÍ HODNOTOVÉ HIERARCHIE

Co Vám nyní nejvíce schází, co nyní nejvíce potřebujete?

- *kvalitní jídlo*
- *klidný spánek*
- *teplo*
- *jistota zaměstnání*
- *zdraví*
- *pocit bezpečí*
- *rodina*
- *lásky, přátelství*
- *respekt od druhých, úcta, uznání*
- *hezkké oblečení, mobil, auto*
- *pomoc od druhých*
- *být úspěšný*
- *jiné.....*

Jaké hodnoty považujete za nejdůležitější:

- *mít práci*
- *mít nějakého koníčka*
- *prožívat lásku, přátelství*
- *mít rodinu*
- *moci důvěřovat*
- *pomoc od druhých*
- *víra v.....*
- *vnímat krásu okolního světa*
- *zažívat klid, pohodu, bezpečí*
- *umět zvládat nepřízeň osudu*
- *umět se radovat z maličkostí*
- *věřit, že bude lépe- nevzdávat se*
- *mít peníze*
- *mít dobré postavení*
- *jiné.....*

Máte vytyčené nějaké úkoly, cíle- kterých byste rád dosáhl?

Existuje nějaká činnost, která Vás baví? Máte nějakého koníčka?

IV. POHLED NA SOUČASNÝ ŽIVOT, PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI

Jste alespoň s něčím ve svém současném životě spokojený?

Nad čím nejčastěji přemýšlíte?

Doplňte větu: „Kdybych si mohl přát cokoliv, přál bych si“:.....

Myslíte si, že lze Vaši současnou situaci řešit?

Jste spíše optimista nebo pesimista?

Vaše představa o budoucnosti:

- *chci změnu, pracuji na tom*
- *chci změnu, zatím odkládám, přemýšlím jak*
- *nechci nic měnit*
- *nemám žádnou představu o budoucnosti*

Co očekáváte od budoucnosti?

Cítil jste se někdy tak, že jste si přál z tohoto světa odejít? Napadla Vás někdy myšlenka: „Nestojí za to žít“.

Chtěli byste začít život znovu, od začátku?

PŘÍLOHA Č. 2 – LOGO – TEST PRO ŽENY

(Elisabeth S. Lukasová / K.B.)

Jméno:..... Věk:.....

Povolání:..... Vzdělání:.....

I) Přečtěte si následující výroky. Jsou-li mezi nimi takové, které se k Vám osobně tak hodí, jako by pocházely přímo od Vás, připište k nim „ANO“. Jsou-li mezi nimi takové, které zcela odporují Vašemu názoru, prosím, napište k nim „NE“. Pokud bude rozhodnutí mezi „ANO“ a „NE“ pro Vás obtížné, můžete nechat okénko prázdné.

- 1) Příjemný a klidný život bez velkých nesnází a s dostatečným hmotným zabezpečením pokládám za velice dobrou věc.

- 2) Mám své představy, jaká bych chtěla být a čeho bych chtěla dosáhnout, a tyto představy se podle možností snažím uskutečňovat.

- 3) Cítím se velmi dobře doma v kruhu rodiny a ráda bych přispěla k vytvoření takového domova i dětem.

- 4) V povolání, které nyní vykonávám nebo pro které se připravuji, vidím své pravé uplatnění.

- 5) Mám k jednomu člověku nebo k více lidem závazky či vztahy, jejichž naplňování mi působí radost.

- 6) Mimo své zaměstnání nebo studium mám ještě nějaký další zájem (třeba odborný nebo oddechový), kterému se věnuji nebo budu věnovat, jakmile na to budu mít čas.

- 7) Některé zážitky (třeba poznávání něčeho nového, prožívání umění, vnímání přírody apod.) mi přinášejí radost a nerada bych je postrádala.

- 8) Věřím, že mám v životě nějaký svůj úkol (ať v oblasti mravní, společenské, ve službě pokroku apod.) a snažím se jej plnit.

- 9) Mám život zkalený nouzí, nemocí nebo jinou vážnou starostí a všemožně usiluji o to, abych tyto těžkosti překonal a dosáhl zlepšení.

II) Prosím, udělejte křížek do okénka k té odpovědi, která nejlépe vystihuje, jak často jste dosud prožívala následující zážitky. Snažte se být upřímná.

- 1) Bezmocný vztek, že všechno, co jsem dosud vykonala, bylo nadarmo.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 2) Prání být ještě jednou dítětem a moci začít život od začátku.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 3) Poznání, že se snažím před sebou samou nebo před jinými lidmi ukazovat svůj život lepší či plnější, než doopravdy je.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 4) Nechuť zatěžovat se hlubším a možná nepříjemným přemýšlením o tom, co činím a co tím způsobuji.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 5) Naději, že i když mě třeba potká nezdar nebo neštěstí, tak z toho přesto mohu nakonec učinit prospěšnou věc, když pro to nasadím všechny své síly.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 6) Takový neklid, který mě zbavuje rozumného pohledu na věci a trápí mě tak, že ztrácím zájem o to, co se děje.

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

- 7) Myšlenku, že bych si jednou před smrtí musela říct: "Nestálo za to žít."

velmi často ☐ občas ☐ nikdy ☐

III. Přečtěte si, prosím, následující tři případy:

- A) Jedna žena se nemohla ve svém životě věnovat tomu, co si vždy přála uskutečnit. Místo toho si však během doby vytvořila dobrou příležitost k jiné prospěšné činnosti a plně se jí věnovala s takovým zaujetím, že v ní dosáhla mnoha úspěchů a velmi dobrých vyhlídek do budoucna.
- B) Jedna žena se ve svém životě stále a plně věnovala pouze tomu, co si vytkla za svůj životní cíl. Vůbec se jí to nedaří, avšak neustále se snaží svůj záměr uskutečnit, i když se kvůli tomu musela mnohého v životě vzdát a nic dobrého tím nedosáhla.
- C) Jedna žena se nemohla ve svém životě věnovat tomu, co si vždy přála uskutečnit. Učinila proto kompromis mezi svými vlastními cíli a okolnostmi, které ji zabránily jich dosáhnout. Povinnosti, které na ni připadly, plní ukázněně, i když bez vlastní radosti. Mezitím však, když to zrovna je možné, věnuje se svým osobním zájmům.

K popsáním případům odpovězte:

- Která z těchto žen je nejšťastnější?
- Která z těchto žen nejvíce trpí?

Prosím, vylište nyní několika větami svůj vlastní „případ“ tak, že vzájemně porovnáte, co jste v životě chtěla a oč jste se snažila, co z toho jste docílila a jak toto vše nyní hodnotíte:

PŘÍLOHA Č. 3 – ESK- Existenciální škála

Posudte, prosím, nakolik dále uvedené výroky platí právě o Vás.

U každého výroku proškrtněte na připojené vodorovné stupnici křížkem X vždy to kolečko, jehož pozice to nejlépe vyjadřuje. (Při posuzování výroku neberte v úvahu příležitostné krátkodobé výkyvy.)

Nakolik o mně platí tento výrok?

Platí

Neplatí

1) Často zanechám důležitých činností, protože je mi nepříjemná námaha s nimi spojená.	○—○—○—○—○—○—○
2) Cítím, že mě mé úkoly osobně oslovují.	○—○—○—○—○—○—○
3) Významné pro mě je jenom to, co odpovídá mému přání.	○—○—○—○—○—○—○
4) V mém životě není nic dobrého.	○—○—○—○—○—○—○
5) Nejraděj se zabývám sám (sama) sebou - svými starostmi, přáními, sny a obavami.	○—○—○—○—○—○—○
6) Většinou se nedokážu soustředit.	○—○—○—○—○—○—○
7) S tím, co jsem doposud vykonal(a), jsem nespokojen(a), protože si myslím, že jsem měl(a) dělat něco důležitějšího.	○—○—○—○—○—○—○
8) Vždy se řídím podle toho, co ode mne očekávají druzí.	○—○—○—○—○—○—○
9) Nepříjemná rozhodnutí se snažím bez dlouhého uvažování odložit na později.	○—○—○—○—○—○—○
10) Snadno se nechám odvést i od prací, které dělám rád(a).	○—○—○—○—○—○—○
11) V mém životě není nic, o co bych se doopravdy rád(a) zasadil(a).	○—○—○—○—○—○—○
12) U mnoha věcí nechápu, proč bych je měl(a) dělat právě já.	○—○—○—○—○—○—○
13) Myslím, že můj život tak, jak jej vedu, není k ničemu dobrý.	○—○—○—○—○—○—○
14) Připadá mi těžké pochopit význam mnohých věcí.	○—○—○—○—○—○—○

Nakolik o mně platí tento výrok?

Platí

Neplatí

15) Dovedu sám (sama) se sebou dobře vycházet.	○—○—○—○—○—○
16) Věnuji příliš málo času tomu, co je důležité.	○—○—○—○—○—○
17) Nikdy mi není hned jasné,
co mohu v dané situaci udělat.	○—○—○—○—○—○
18) Mnoho věcí dělám jen proto, že musím,
a ne proto, že chci.	○—○—○—○—○—○
19) Když nastanou problémy, snadno ztrácím hlavu.	○—○—○—○—○—○
20) Většinou dělám věci, které bych mohl(a)
stejně tak dobře udělat později.	○—○—○—○—○—○
21) Vždy znovu jsem zaujat(a) tím, co přináší den.	○—○—○—○—○—○
22) Většinou až při svém jednání zjišťuji,
jaké má moje rozhodnutí následky.	○—○—○—○—○—○
23) Když se musím rozhodovat,
nemohu se vůbec spoléhat na svůj cit.	○—○—○—○—○—○
24) I když mi na něčem velmi záleží, brání mi nejistota,
jak to dopadne, abych to udělal.	○—○—○—○—○—○
25) Nikdy přesně nevím, za co jsem odpovědný(-á).	○—○—○—○—○—○
26) Cítím se vnitřně svobodný(-á).	○—○—○—○—○—○
27) Cítím, že mi život ukřivdil,
protože mi nedopřál splnění mých přání.	○—○—○—○—○—○
28) Když vidím, že nemám možnost volby,
je to pro mě úleva.	○—○—○—○—○—○
29) Jsou situace, ve kterých se cítím zcela bezmocný(-á).	○—○—○—○—○—○
30) Dělám mnoho věcí, ve kterých se
ve skutečnosti nevyznám.	○—○—○—○—○—○
31) Obvykle nevím, co je v dané situaci důležité.	○—○—○—○—○—○

Nakolik o mně platí tento výrok?

	Platí	Neplatí
32) Splnění vlastních přání má přednost.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
33) Je mi zatěžko vcítit se do druhých lidí.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
34) Bylo by lépe, kdybych nebyl(a).	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
35) Mnohé věci, se kterými mám co dělat, jsou mi v podstatě cizí.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
36) Rád(a) si dělám svůj vlastní názor.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
37) Cítím se rozháraný(-á), protože dělám příliš mnoho věcí najednou.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
38) I při důležitých věcech mi schází síla k tomu, abych vytrval(a).	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
39) Dělám mnohé věci, které vlastně ani dělat nechci.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
40) Situace mě zajímá jen potud, pokud vyhovuje mým přáním.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
41) Když jsem nemocný(-á), nevím, co si počít s tím časem.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
42) Jen zřídka vidím, že v nějaké situaci mám více možností, jak jednat.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
43) Okolní svět mi připadá jednotvárný.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
44) Jen zřídka se klade otázka, zda něco chci dělat, protože to většinou dělat musím.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
45) V mém životě není nic opravdu krásné, protože všechno má své pro a proti.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐
46) Moje vnitřní nesvoboda a závislost mi působí potíže.	☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐ — ☐	☐

U každého výroku proškrtněte na připojené vodorovné stupnici křížkem X vždy to kolečko, jehož pozice to nejlépe vyjadřuje.
(Při posuzování výroku neberte v úvahu příležitostné krátkodobé výkyvy.)

☐ Naprosto platí ☐ S výjimkami platí ☐ Spíše platí ☐ Spíše neplatí ☐ S výjimkami neplatí ☐ Naprosto neplatí

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Lenka Tauchmanová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Irena Plevová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Cesta odnikud nikam Vnímání životní smysluplnosti lidí bez přístřeší
Název v angličtině:	A Journey From Nowhere To Nowhere Perception of life Meaningfulness of homeless people
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá závažným fenoménem dnešní doby – bezdomovectvím. Vymezuje pojmy bezdomovectví bezdomovec, charakterizuje bezdomovskou populaci obecně a upozorňuje na dopad sociálního vyloučení na tyto jedince. V závěru teoretické části předkládá několik pohledů na kvalitu života, popisuje lidské hodnoty a potřeby, stěžejně se zabývá teorií smyslu podle V. Frankla, A. Längleho a E. Lukase. Těžištěm diplomové práce je kvantitativní výzkumné šetření provedené s klienty Střediska Naděje v Mladé Boleslavi. Hlavním výzkumným cílem je zjistit, jak vnímají smysl života lidé, jejichž domovem je ulice.
Klíčová slova:	bezdomovectví, lidé bez domova, hodnoty, smysl života, existenciální frustrace
Anotace v angličtině:	The diploma work is focused on a really serious phenomenon of our period – homelessness. This work is describing the terms – homelessness, homeless people, it is giving us a definition of homeless population generally and it is informing us about the impact of the social elimination on these people. At the end of the theoretical part we can find some views of life quality, the work is describing human values and needs, mainly it is focused on the theory of meaning according to V. Frankl, A. Längleho and E. Lukas. The core of the diploma work is a quantitative research with the clients in středisko Naděje (The Centre Of Hope) in Mladá Boleslav. The main goal of the research is to find how people whose homes are streets perceive their meaning of life.
Klíčová slova v angličtině:	homelessness, people without home, values, meaning of life, existential frustration

Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	103 stran
Jazyk práce:	český